

TANSSIKOHTAAMISIA

Tutkimus tanssijoiden ja asukkaiden tanssikokemuksista vanhainkodissa

MAIJA IKONEN
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Etnomusikologian pro gradu – tutkielma
Maaliskuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

IKONEN MAIJA: TANSSIKOHTAAMISIA – Tutkimus tanssijoiden ja asukkaiden tanssikokemuksista vanhainkodissa

Pro gradu – tutkielma, 66 sivua

Etnomusikologia

Ohjaajat: Petri Hoppu ja Elina Seye

Maaliskuu 2013

Tutkimukseni käsittelee Tampereella Koukkuniemen vanhainkodissa toimivan *Tanssin, piirrän, piristyn* – projektin tanssituokioita vuosina 2010–2011. Tarkastelun keskiössä ovat tanssinohjaajien ja asukkaiden väliset tanssikohtaukset. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, minkälaisia kohtauksia syntyy, kun asukkaita osallistava tanssitoiminta viedään vanhainkotiympäristöön.

Etnografinen tutkimukseni on kulttuurista tanssintutkimusta. Tarkastelen tanssituokioiden ohjaajien sekä toimintaan osallistuneiden asukkaiden kohtauksia kulttuurin ja toiseuden käsitteitä hyödyntäen. Tämän lisäksi lähestyn tanssikokemuksia kinesteettistä empatiaa, ruumiillistunutta kirjoittamista ja ruumiin muistoja hyödyntäen. Kokemuksien virrassa sekoittuvat tutkijan ja kahden muun *Tanssin, piirrän, piristyn* – ohjaajan sekä Koukkuniemen vanhainkodin asukkaiden tanssikohtaukset. Tutkimukseni keskiössä ovat niistä syntyneiden ruumiillisten kokemuksien ja ilmiöiden käsitteellistäminen ja analysoiminen. Kohtauksia tutkitaan havainnoinnin, osallistuvan havainnoinnin, haastatteluiden ja kenttäpäiväkirjamerkintöjen avulla.

Tutkimuksesta käy ilmi, että tanssituokiot toimivat sekä ihmisiä yhdistävänä että erottavana tekijänä. Tanssi synnyttää vahvoja mielipiteitä, jotka ovat usein syvään juurtuneita. Asukkaat hahmottavat ja rakentavat tanssikohtauksia puheellaan ja ruumiillisuudellaan. Tanssihetket ovat välähdyksenomaisia hetkiä, joissa ruumiillinen ymmärrys asukkaalle ja tanssijan välillä syntyy ja katoaa nopeasti. Näiden kokemuksien kuvaaminen on haastavaa.

Tanssin avulla ilmenee myös erilaisia valta-asemia, jotka vallitsevat niin asukkaiden ja tanssijoiden keskuudessa kuin vanhainkotiympäristössäkin. Asukkaiden, ohjaajien ja vanhainkodin henkilökunnan asenteet vaikuttavat tanssitoiminnan kulkuun. Tanssityö vanhainkotiympäristössä johdattaa tanssijat pohtimaan myös omaa ohjaustoimintaansa sekä ammatti-identiteettiään.

Avainsanat: vanhainkoti, tanssikokemus, toiseus, kulttuuri, ruumiillisuus

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	<i>Tanssin, pierrän, piristyn</i> – toiminta	2
1.2	Tutkimuksen lähtökohdat ja -asetelmat	4
1.3	Tutkimusaineisto	7
2	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN JA METODOLOGINEN VIITEKEHYS	9
2.1	Kulttuurin määritelmä	9
2.2	Ruumis ja keho	11
2.3	Toiseus ja ruumiillinen toiseus	12
2.4	Kinesteettinen empatia	14
2.5	Tanssin ja kirjoittamisen suhteesta	16
2.6	Etnografia ja kentän määrittely	18
2.7	Ruumiin muisti osana liikekokemusten tarkastelua	21
2.8	Havainnointi, osallistuva havainnointi, haastattelut ja aineiston analyysi	22
3	TANSSITUOKIOIDEN TARKASTELUA	24
3.1	Tanssi asukkaan ruumiillisessa todellisuudessa	26
3.2	Asukkaan ja ohjaajan jaettu tanssi	30
3.3	Vierailijana vanhainkotikulttuurissa	34
3.4	Toiseus ja valta-asetat tanssituokioissa	39
4	TANSSIKOHTAAMISIA	47
4.1	Tanssi on toisia varten – tanssi on minua varten?	47
4.2	Tanssikohtaukset sanoina ja hetken välähdyksinä	50
4.3	Tuttu-vieras vanhainkotikulttuuri	52
4.4	Tanssija identiteettikriisissä	53
4.5	Tanssituokiot valta-asetemien määrittäjänä	54
5	LOPUKSI	57
5.1	Tutkimuksen arviointia	57
5.2	Yhteenveto	59
	LÄHTEET	63

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa käsittelen Koukkuniemen vanhainkodissa Tampereella vuosina 2010–2011 toteutuneita *Tanssin, piirrän, piristyn*- kokonaisuuden tanssituokioita ja niissä koettuja tanssikohtaamisia. Tutkimuksessani keskityn tanssitoiminnan vaikutukseen vanhainkodin asukkaiden sekä tanssinohjaajien tanssikokemuksissa. Paneudun kokemuksiin ruumiillisuudesta ja vanhainkotiympäristöstä niin tanssiin osallistuneiden asukkaiden kuin tanssinohjaajien näkökulmista käsin. Pyrin selvittämään minkälaisia tilanteita syntyy, kun asukkaita osallistava tanssituokio viedään vanhainkotiin.

Pirkanmaalla käynnistyi syksyllä 2010 ikäihmisille suunnattu *Tanssin, piirrän, piristyn* – toimintakokonaisuus. Sisä-Suomen tanssin aluekeskus ja Pirkanmaan taidetoimikunta hakivat kesällä 2010 nuoria alueellisia toimijoita tuottamaan taiteellisia hyvinvointipalveluja Pirkanmaan alueen asukkaille. Projektiksi valittiin tamperelaisen tanssitaiteilija Helena Kekäläisen ikäihmisille suunniteltu *Tanssin, piirrän, piristyn* – kokonaisuus, ja aloitin Kekäläisen työparina syyskuussa 2010. Projektissa työni koostuu ryhmien ohjauksesta, suunnittelusta ja raportoinnista. Ohjaajat toimivat kiinteässä yhteistyössä toiminnan ohjauksessa, suunnittelussa, raportoinnissa ja kehittämisessä.

Tutkimusongelmani koostuu seuraavista kysymyksistä: Miten eri tavoin voin tanssin ja liikkeen kuin myös tanssia koskevan puheen avulla tutkia Koukkuniemen asukkaiden kulttuuria? Minkälaisia kokemuksia syntyy, kun tanssinohjaajat ja vanhainkodin asukkaat jakavat tanssin toisensa kanssa?

Etnografinen tutkimukseni on kulttuurista tanssintutkimusta. Tarkastelen tanssituokioiden ohjaajien sekä toimintaan osallistuneiden asukkaiden kohtaamisia kulttuurin ja toiseuden käsitteitä hyödyntäen. Tämän lisäksi lähestyn tanssikokemuksia kinesteettistä empatiaa sekä ruumiillistunutta kirjoittamista hyödyntäen. Kokemuksien virrassa sekoittuvat minun ja kahden muun *Tanssin, piirrän, piristyn* – ohjaajan sekä Koukkuniemen vanhainkodin asukkaiden tanssikohtaamiset. Tutkimuksen keskiössä ovat kohtaamisista syntyneiden ruumiillisten kokemusten ja ilmiöiden käsitteellistäminen ja analysoiminen. Tarkoituksenani ei ole paneutua tanssituokioissa syntyneen liikkeen analyysiin, vaan keskittyä tarkastelemaan tanssikohtaamisia ja niistä syntyneitä kokemuksia omina kulttuurisina ja ainutlaatuisina ilmiöinä. Käsittelen vanhainkotiympäristöä ja sen asukkaita kulttuurina,

jonka sisälle astun vieraana, toisena. Samalla vanhainkodin asukkaat näyttäytyvät minulle vieraina toisina.

Määritän tanssin sosiaalisesti toiminnaksi, joka ilmentää ihmisten välistä vuorovaikutussuhdetta, oli kyseessä sitten esittävä (taide)tanssi tai yhteisöllinen tanssitoiminta, joka voi myös olla samanaikaisesti esittävää. Minulle tanssi merkitsee mahdollisuutta kohdata ja päästä lähelle ihmisiä. Tanssi voi myös ruokkia asennetta, jonka värittämänä elämme, koemme, tunnemme ja aistimme maailmassa.

Tanssitaustani on nykytanssipainotteinen. Nykytanssi käsitteenä on laaja, ja se sisältää monenlaisia lähestymistapoja liikkeeseen. Koen nykytanssin omaa tanssi-identiteettiäni vahvasti rakentavana kulttuurina. Olen toiminut yhtäaikaisesti freelance-tanssijana ja tanssintutkimuksen opiskelijana vuodesta 2009 lähtien. Näiden vuosien aikana olen toiminut tanssijana freelance-kentällä erilaisissa tanssiproduktioissa, joista lähes kaikki ovat olleet esitysmuotoisia.

Tanssijan ja tanssinohjaajan työ Koukkunimen vanhainkodissa poikkesi erittäin paljon aikaisemmin kokemistani projekteista. Tuokioissa minulla oli mahdollisuus lähestyä tanssia eri näkökulmasta, mihin olin aikaisemmassa tanssityössäni tottunut. Tämän seikka erotti minulle aikaisemmista kokemuksista tutun esittävän tanssitoiminnan Koukkuniemessä toteutettavasta yhteisöllisestä tanssitoiminnasta.

Ikäihmisten kanssa toimiessani koin kantavani suurempaa vastuuta työstäni. Astuin esiintyjän roolista ohjaajan saappaisiin: osastoilla tunsin olevani vastuussa itseni lisäksi myös tanssiin osallistuneista asukkaista sekä liikepainotteisen toiminnan toimivuudesta ja uskottavuudesta vanhainkotiympäristössä.

1.1 *Tanssin, piirrän, piristyn* – toiminta

Tanssin, piirrän, piristyn – projekti on tamperelaisen tanssitaiteilijan Helena Kekäläisen aloitteesta kehittynyt tanssi- ja kuvataidetyöpaja vanhainkodin asukkaille. Projektin tavoitteena on etsiä uusia tapoja kulttuuri- ja taidesisältöisten hyvinvointipalvelujen toteuttamiseen sekä edistää vanhusten hyvinvointia kulttuurisen viriketoiminnan avulla. Kyseisen projektin kohderyhmänä ovat laitoshoidossa olevat vanhukset ja erityisesti kunnallisen sektorin vanhustenhoitolaitokset. *Tanssin, piirrän, piristyn* -projekti käynnistyi ensimmäi-

sen kerran vuonna 2010. Kolmikuukautinen projekti toteutui Tampereella Koukkunimen vanhainkodissa. Kyseinen vanhainkoti on kunnallinen hoitolaitos, joka tarjoaa pitkäaikais- ta laitoshoidtoa ja päiväkeskustoimintaa tamperelaisille vanhuksille.

Vuoden 2010 jakson ajan Koukkuniemen vanhainkodissa järjestettiin viikoittainen *Tanssin, piirrän, piristyn* – tuokio yhteensä kahdeksalla osastolla, jokaisella kerran viikossa. Tuokioiden ohjaajina ja kehittäjinä toimivat Helena Kekäläinen ja Maija Ikonen (siltoin Tuomi). Alkuperäisen toimintamallin suunnitteli Kekäläinen. Toiminnan kuluessa tuokiot muovautuivat eri ryhmien ja ohjaajaparin toiveiden ja mielenkiinnon mukaan.

Tuokioiden tanssit pohjautuvat seurataansseihin, paritansseihin ja ryhmätansseihin sekä luovaan tanssiin, esimerkiksi tanssi-improvisaatioon, asukkaiden kunto huomioon ottaen. Lisäksi tapaamisiin sisältyi piirtämistä tai vesivärimaalaamista mm. eri vuodenaikojen he- rättämien tunteiden ja muistojen pohjalta. Tapaamisien pääpaino on kuitenkin tanssissa ja liikkeessä. Tanssitoiminnalla pyritään lisäämään myös vanhainkodin henkilökunnan kult- tuuriosaamista ja siksi tavoitteena on, että jokaiselle kerhotunnille osallistuu myös hoito- henkilökuntaa. (Kekäläinen & Tuomi: 2010.)

Kesä-heinäkuussa 2011 *Tanssin, piirrän, piristyn* – toimintaa ohjasivat tanssijat Helena Kekäläinen ja Elsa Heikkilä. Tuokioita järjestettiin neljällä Koukkuniemen osastolla. Li- säksi vastaavaa toimintaa järjestettiin samanaikaisesti Hatanpään puistosairaalassa.

Toimintaa järjestettiin edelleen vuoden 2011 aikana syyskuussa Koukkuniemessä kuudella eri vanhainkotiosastolla Helena Kekäläisen ja Maija Ikonen ohjaamana. Syyskuun ajan *Tanssin, piirrän, piristyn* – toiminta oli osana Tampereen kaupungin organisoimaa tai- teidenvälistä *Kulttuurikaari* – hanketta.

Marras-joulukuussa 2011 tanssitoimintaa järjestettiin kuuden viikon ajan Akaan kaupun- gissa Toijalassa, Kylmäkoskella ja Viialassa kolmessa eri kunnallisessa vanhainkodissa ja palvelutalossa. Syksyllä 2012 toiminta jatkui kolmen kuukauden jaksossa Koukkuniemen ja Hatanpään puistosairaalan lisäksi Pispán, Pappilanpuiston ja Nekalan päiväkeskuksissa. Kesällä 2013 toiminta jatkuu kolmen kuukauden jaksossa Tampereella.

Tässä tutkimuksessa keskitytään Koukkuniemen vanhainkotiosastoilla 2010–2011 järjes- tettyihin tuokioihin.

Tanssituokioiden saattoivat vaihdella osastosta ja osallistujista riippuen, mutta toiminnan pohjana oli viikoittain toistettava rakenne. Yhden tanssituokion kesto oli noin 45–60 minuuttia, ja tanssihetkiin osallistui kerrallaan 5–20 asukasta. Keskimääräinen ryhmäkoko oli 10 asukasta. Tokioita ohjasi aina kaksi tanssin ammattilaista. Tuokioiden rakentuivat alkulämmittelystä, paritanssista, jossa ohjaajat ja joillakin osastoilla hoitajat sekä vapaaehtoistyöntekijät kiertävät hakemassa asukkaita tanssiin, liikeimprovisaatioharjoituksesta, yhteislaulusta, ohjaajien tanssiesityksestä ja loppurentoutuksesta. Hoitajien ja vapaaehtoistyöntekijöiden osallistuminen toimintaan oli spontaania: tuokioihin osallistuttiin tilanteesta ja osaston resursseista riippuen.

Toiminnan pääperiaatteisiin kuului, että kaikki osaston asukkaat, henkilökunta ja vierailijat omaiset saivat osallistua toimintaan, ja että tuokioihin osallistuminen oli aina vapaaehtoista. Toiminnan pääperiaatteena oli asukkaiden esteetön osallistuminen tanssitoimintaan: toiminta järjestettiin osastojen ruokailusalissa tai yhteisessä oleskelutilassa, jonne asukkaila oli mahdollisimman esteetön pääsy. Mahdollisuuksien salliessa jotkut asukkaat tuotiin omassa sängyssään mukaan tuokiorinkiin.

1.2 Tutkimuksen lähtökohdat ja –asetelmat

Aloittaessani tanssitoiminnan, en tiennyt, että kirjoittaisin tutkielman aiheesta. Kun asia tuli myöhemmin puheeksi pro gradu -seminaarissa, huomasin, että tanssitoiminnasta löytyisi useita mielenkiintoisia tutkimusaiheita.

Vanhainkoti ympäristönä näyttäytyy varsin mielenkiintoisena paikkana kulttuuriselle tanssintutkimukselle. *Tanssin, piirrän, piristyn* -projektin edetessä vastaan tuli monenlaisia yllätyksiä: yhtä lailla haastavia tilanteita kuin onnistumisenkin tunteita. Vaati aikansa oppia miten vanhainkotiympäristössä tulee ja on luvallista toimia. Tanssin välityksellä kohtasin kirjon erilaisia tilanteita, joihin en ollut osannut tai voinut varautua. Näihin tilanteisiin lukeutuvat esimerkiksi vanhainkodin politiikkaan liittyvät käytännön rutiinit ja säännöt sekä henkilökohtaisten tunnelatauksien analysointi. Vanhainkodin elämä toi tanssitoimintaan myös ihmettelyä ja eettisiä pohdintoja omasta toiminnasta: oikeuksista, vallasta ja eettisyydestä. Kuinka löydän tapoja tanssia sängyssä olevan lähes liikuntakyvyttömän asukkaan kanssa? Miten minun tulee käsitellä asukkaiden surullisia ja kipeitä menneisyyden muistoja hänen jakaessaan niitä yhteisen tanssihetken aikana? Millä oikeudella tanssin

henkilön kanssa, keneltä omat vanhemmat ovat aikoinaan kieltäneet tanssimisen uskonnolliseen vakaumukseen vedoten?

Tanssin, piirrän, piristyn – toiminnan käynnistyessä syyskuussa 2010 olin mielenkiintoisen haasteen edessä, koska en ollut koskaan aikaisemmin työskennellyt vanhainkodin asukkaiden kanssa. Astuessani ensimmäistä kertaa osastolle olin innostunut, mutta samaan aikaan jännittynyt. Tunsin itseni todella ulkopuoliseksi: olihan juuri saapunut Koukkuniemen asukkaiden kotiin ja henkilökunnan työpaikalle aikomukseni tanssia asukkaiden kanssa ilman minkäänlaista kokemuseräistä tietoa siitä, kuinka meihin tanssijoihin ja erityisesti tanssiin toimintana tultaisiin suhtautumaan.

Koukkuniemi on Tampereella sijaitseva vanhainkoti, joka tarjoaa sekä pitkäaikaista laitoshoidoa että päiväkeskustoimintaa. Vanhainkoti on Pohjoismaiden suurin: hoitopaikkoja Koukkuniemessä on yli 800 ja osastoja 31 kappaletta. Vanhainkotosastoja on 27, ja niissä asukkaat asuvat yhden tai kahden hengen huoneissa. Koukkuniemessä on myös neljä sairaalaosastoa, jotka tarjoavat palveluitaan pääasiassa vanhainkodin asukkaille. (<http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/ikaihmiset/sairaalatjalaitoshoito/koukkuniemi.html>.)

Koukkuniemen asukkaat ovat iäkkäitä ja heidän kuntonsa on vaihtelevaa osastosta riippuen. 1980-luvulla asukkaiden keski-ikä nousi yli 80 vuoteen (Jaakkola, Kaarninen & Markkanen 1986: 180–181). Toisaalta toiminta samalla osastolla saattoi myös vaihdella viikoittain, koska tuokioihin saattoi osallistua eri asukkaita eri viikoilla. Tanssiin osallistuneilla henkilöillä ilmeni erilaisia sairauksia. Muistisairailta asukkailla ei välttämättä säilynyt minkäänlaista muistikuvaa edellisikerran tuokiosta. Haastetta toi myös se, että tietyssä ryhmässä osa asukkaista oli muistisairaita ja osa muistavia. Joka päivä tanssituokiomme toiminta sovitetiin uudelleen paikalla olevien asukkaiden tarpeita mukaillen.

Asukkaiden ennakko-odotukset tanssitoimintaa kohtaan eivät aina kohdanneet tuokioiden tapahtumien kanssa. Monet asukkaista toivoivat ja luulivat, että tuokion ohjaajat toimivat esiintyjinä. Osa asukkaista ei uskonut korviaan kun kuulivat, että jokainen osallistuja pääsee itse liikkeelle ja tanssimaan. Kun ilmestyin tanssijana, vieraana, toisena vanhainkodin liikuntarajoitteisten asukkaiden eteen ja ilmoitin heille tanssiaikeista, vastaanotto vaihteli hämmennyksestä naurunpurskahduksiin: ei tiedetty kuinka asiaan tulisi suhtautua, puolin ja toisin.

Viriketoiminta on kuulunut Koukkuniemen asukkaiden arkeen 1950-luvulta lähtien, kun asukkaille alettiin tarjota erilaisia aktiviteetteja asukkaiden oma-aloitteisuuden ja vapaaehtoisen harrastamisen herättämiseksi. Toimintaa pyrittiin järjestämään ainakin muutaman kerran kuukaudessa. (Jaakkola, Kaarninen & Markkanen 1986: 168–170). Tänä päivänä Koukkuniemessä järjestetään paljon asukkaita osallistavaa toimintaa esimerkiksi jumalanpalveluksia, tanssiaisia, pihajuhlia, yhteislaulua, konsertteja, maalauskerhoa ja asukkaiden kuoroa

(<http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/ikaihmiset/sairaalatjalaitoshoito/koukkuniemi.html>, Tampereen kaupunki). Suurin osa viriketapahtumista järjestetään juhlasalissa, asuintalojen auloissa tai muissa osastojen ulkopuolisissa tiloissa. Osin tai täysin liikuntarajoitteiset asukkaat tarvitsevat saattajan osallistuakseen kotiosastonsa ulkopuolella järjestettäviin tilaisuuksiin. Näiden asukkaiden kohdalla liikuntarajoitteisuus estää heidän osallistumistaan viriketoimintaan, koska jokaiselle asukkaalle ei riitä henkilökohtaista saattajaa. *Tanssin, piirrän, piristyn* – toiminnan keskeisenä toimintamallina on toiminnan vieminen suoraan osastoille kaikkien asukkaiden ulottuville. Täten pyritään mahdollistamaan liikuntarajoitteistenkin asukkaiden osallistuminen tanssitoimintaan mahdollisimman pienellä vaivannäöllä.

Vaikka tanssitoiminnan toteuttaminen vanhainkotiympäristössä ei ole uusi ilmiö, on siitä tehty tutkimusta verrattain vähän. Aiheeseen liittyvät tutkimukset painottuvat enemmän tanssin ja hoitotyön yhteensopivuuteen ja taiteen parantavaan vaikutukseen yhdessä hoitotyön kanssa, kuin tanssin ja vanhainkotiympäristön kohtaamiseen kulttuurisista näkökulmista käsin. Esimerkiksi terveystieteiden tohtori ja tanssiterapeutti Teija Ravelin väitteli vuonna 2008 aiheesta ”*Tanssiesitys auttamismenetelmänä dementoituvien vanhusten hoitotyössä*”, joka paneutuu nimenomaan tanssin parantavien vaikutusten tarkasteluun (<http://jultika.oulu.fi/Record/isbn978-951-42-8891-3/>).

Tanssija-tutkija Kirsi Heimonen on työskennellyt aktiivisesti tanssin ja hoitotyön parissa. Hän toimii osa-aikaisena tanssitaiteilijana Helsingin Diakonissalaitoksessa ja kirjoittaa tutkimusta taiteen merkityksestä hoitokodin arjessa (<http://www.yhteisotanssi.fi/kirsiheimonen/>.) Artikkelissaan ”*Taiteen tekeminen alltiutena toiselle – sanojen suo ja lihan tieto muistisairaitten parissa*” Heimonen käsittelee taiteen roolia ja omaa paikkaansa taiteilijana hoivakotiympäristössä. Hän käyttää apunaan alltiuden käsitettä tarkastellessaan tanssijan ja muistisairaana kohtaamista ja yhteistyötä. Toiseus nousee myös Heimosen poh-

dinnassa ajankohtaiseksi ilmiöksi muistisairaiden kanssa työskennellessä (Heimonen 2012.)

Tanssia ja muita taidemuotoja on alettu hyödyntää osana hoitotyötä vanhainkodeissa, sairaaloissa ja päiväkeskuksissa. Erilaisia työpajoja ja tanssitoimintaa järjestetään parhaillaan ympäri Suomea. *Tanssin portaat* on tanssilähtöinen työpaja, joka on kehitetty etenkin muistisairaitten henkilöiden kanssa liikkumiseen. Hankkeessa koulutettiin vuosina 2009–2010 kahdeksan tanssitaiteilijaa. Koulutuksen keskeisenä tavoitteena oli tanssitaiteilijan ammattitaidon yhdistäminen hoitotyöhön sekä vuorovaikutukseen vaikuttavien asenteiden tarkastelu (Numminen & Sainio 2011).

1.3 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto koostuu vuosina 2010 ja 2011 kootuista asukkaiden ja tanssiohjaajien haastatteluista, *Tanssin, piirrän, piristyn* – toiminnan raporteista sekä omista ruumiillisista tanssikokemuksista ja -muistoista Koukkuniemen asukkaiden kanssa. Pyrin siis peilaamaan kentällä koettuja tapahtumia omaan ruumiilliseen kokemismaailmaani tanssijana ja tätä kautta hahmottamaan vanhainkotikulttuuria.

Tutkimuksen kirjallinen aineisto koostuu toiminnan raporteista syksyltä 2010 sekä kesältä ja syksyltä 2011. Toimintaa refleктоitiin kuukausittaisilla toimintaraporteilla, jotka toimimme Koukkuniemeen sekä Sisä-Suomen tanssin aluekeskukselle. Lisäksi olen kirjoittanut toimintaa ja ajatuksiani refleктоivaa kenttäpäiväkirjaa vuonna 2011.

Tutkimuksen osallistuva havainnointi tapahtui toiminnan kahdella eri jaksolla: syysmarraskuussa 2010 ja syyskuussa 2011. Näiden kuukausien aikana toimin tanssituokioiden ohjaajana yhdessä Helena Kekäläisen kanssa. Havainnoijan roolissa olin kevät- ja kesäkaudella 2011. Tämän jakson aikana toimintaa ohjasivat Helena Kekäläinen ja Elsa Heikkilä.

Tutkimusta varten haastattelin *Tanssin, piirrän, piristyn* -toiminnan ohjaajia Helena Kekäläistä ja Elsa Heikkilää sekä viittä Koukkuniemen asukasta.

Kekäläinen ja Heikkilä ovat Tampereella toimivia freelance-tanssitaiteilijoita, joilla on nykytanssipainotteinen tanssijan koulutus. Koska olen itse osana tutkittavaa toimintaa, olen hyvinkin läheisessä suhteessa tutkittaviin henkilöihin ja ilmiöihin. Helena Kekäläisen ja

Elsa Heikkilän haastatteluja hyödyntäen pyrin saamaan tutkimukseen myös kahden muun ohjaajan näkökulmia.

Koukkuniemen asukkaista haastattelin viittä naishenkilöä. Haastateltavat valikoituivat osastoilta, joissa tanssitoimintaa järjestettiin syyskuussa 2011. Uskon, että haastatteluihin valikoitui asukkaita, jotka nimenomaan pitivät tanssitoiminnasta ja kokivat mielekkääksi siitä keskustelun. Haastateltavat rajautuivat myös osastoittain: joidenkin osastojen asukkaiden haastatteluun ei myönnetty lupaa. Haastatteluihin haettiin kirjallista tutkimuslupaa Tampereen kaupungilta, tämän jälkeen lupaa haettiin erillisesti tanssitoiminnassa mukana olleiden osastojen vastaavilta hoitajilta sekä haastateltavilta asukkailta itseltään. Osastojen hoitajat olivat apuna haastateltavien valinnassa, ja he arvioivat kunkin haastateltavan sopivuuden haastattelutilanteeseen.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN JA METODOLOGI- NEN VIITEKEHYS

Tutkimuksen teoreettinen ja metodologinen viitekehys koostuu kulttuurin ja toiseuden käsitteistä sekä kinesteettisen empatian teoriasta, ruumiin muistista ja ruumiillistuneesta kirjoittamisesta.

Kulttuurin problematisoinnissa tukeudun Jari Kupiaisen, Erkki Seväsen, Pertti Alasuutarin, Päivikki Suojasen ja Pirkkoliisa Ahposen kirjoituksiin. Lisäksi lähestyn Arjun Appadurain sekä James Cliffordin kirjoituksia kulttuurista ja sen määrittelystä.

Toiseuden teemaa käsitteleviä kulttuurintutkijoiden Olli Löytyn ja Stuart Hallin ajatuksia hyödyntäen. Tanssin kentältä lähestyn Susan Leigh Fosterin ajatuksia toiseudesta. Myös tanssija-tutkija Kirsi Heimosen kokemukset ja problematisoinnit toiseudesta tanssijan työssä hoivakodissa ovat toimineet tämän tutkimuksen tukena.

Kinesteettiseen empatiaan pohjautuva teoria käsittelee toisen ihmisen liikkeellisiin kokemuksiin samaistumisen mahdollisuuksia. Kinesteettinen empatia on keskeinen etenkin filosofi Edith Steinin työssä, ja suomalaisessa kirjallisuudessa aihetta on käsitellyt mm. tutkija Jaana Parviainen. Tässä tutkimuksessa kinesteettistä empatiaa käsitellään myös tanssintutkija Maarit Ylösen sekä Susan Leigh Fosterin ajatuksia hyödyntäen.

Ruumiillistuneella kirjoittamisella tarkoitetaan ruumiillisten kokemusten kääntämistä kirjalliseen muotoon. Ruumiillistuneen kirjoittamisen mahdollisuuksista tässä työssä esitellään Susan Leigh Fosterin ja tanssisosiologi Helen Thomasin ajatuksia. Tutkimusmetodina käytän myös ruumiin muistia vuosina 2010–2011 tapahtuneiden liikekokemusten tarkastelemisessa.

2.1 Kulttuurin määritelmä

Kulttuuri on moniselitteinen käsite, ja sille on annettu lukuisia erilaisia määritelmiä. Yhteistä kaikille määritelmille on se, että kulttuuri kuvataan luonteeltaan kollektiiviseksi. Se on ihmisten tuottamaa, ajattelemaa ja jakamaa. (Kupiainen & Sevänen 1994: 7.) Kulttuuri voidaan nähdä inhimillisen toiminnan symbolisena aspektina, joka kertoo sekä yksilön

toiminnasta että ympäröivästä yhteiskunnasta (Ahponen 1994: 97). Kulttuuria voidaan kuvata kiistanalaiseksi, väliaikaiseksi ja alati muutoksessa olevaksi ilmiöksi, ja kulttuurin representaatio suodattuu sitä kuvaavan yksilön kautta (Clifford 1986: 19).

Kulttuuri ei rajaudu esimerkiksi tietyn valtion rajojen sisä- tai ulkopuolelle, eikä tietty kulttuuri ole vain yhden ihmisryhmän ominaisuutta. Kulttuurintutkija Arjun Appadurain mukaan kulttuuri onkin mielekkäämpää määritellä erilaisten ilmiöiden ulottuvuutena (vrt. Koukkuniemen vanhainkoti tai *Tanssin, piirrän, piristyn* -projekti) kuin yksilöiden tai ryhmien materiaalisena omaisuutena. Kulttuurilla on monikerroksinen rakenne joka mahdollistaa sen heuristisen, kokonaisvaltaisen olemuksen. Tämän vuoksi Appadurain mukaan kulttuuria voi käyttää erilaisuuden määrittämisen työkaluna:

Stressing the dimensionality of culture rather than its substantiality permits our thinking of culture less as a property of individuals and groups and more as a heuristic device that we can use to talk about difference. (1998: 12–13.)

Miten kulttuurin käsitettä tulee lähestyä tutkimuksessa, etenkin, jos tutkitaan lähellä olevaa kulttuurista ilmiötä eli tässä tapauksessa tanssia Koukkuniemen vanhainkodissa? Kulttuuri on käsitteenä haastava, koska se pitää sisällään monimuotoisia ilmiöitä. On myös mahdollista lajitella kulttuuria eri lokeroihin.

Päivikki Suojasen mukaan nykykulttuurin ilmiöiden tutkija painii perspektiiviongelman kanssa. Oman kulttuurin tutkijalla on vaara sokaistua kulttuurinsa ilmiöille, joita helposti pidetään itsestäänselvyyksinä. Suojasen mielestä tutkijan vaarana on painiskella vinoutuneen ja hämärän tutkimusongelman kanssa, jos tutkija olettaa annettuina oman kulttuurin ajattelutapoja, sääntöjä ja normeja. (1996: 19.)

Tässä tutkimuksessa hahmotan Koukkuniemen vanhainkodin kulttuuriseksi ilmiöksi, johon pääsin osalliseksi tanssitoiminnan myötä. Koska määrittelen Koukkuniemen kulttuurin omien kokemuksieni värittämänä, korostan sitä, että tässä tutkimuksessa Koukkuniemen representaatio syntyy subjektiivisien kokemusten myötä, eikä täten ole yleistettävissä. En voi omien kokemuksieni avulla määritellä esimerkiksi sitä, miten Koukkuniemen asukkaat tai hoitohenkilökunta itse määrittelevät vanhainkotikulttuurin: he kokevat Koukkuniemen omien kokemuksiansa, uskomuksiansa ja arvojensa värittäminä.

Vaikka Koukkuniemen vanhainkoti sijaitsee maantieteellisesti lähellä omaa kotiani, ja olin vierailut siellä alakoululaisena muutaman kerran, koin vanhainkotiympäristön itselle vie-

raaksi ja kaukaiseksi ilmiöksi ennen tanssitoiminnan alkamista. Merkittävä syy itsensä ulkopuoliseksi tuntemisessa oli vanhainkotiyhteisön irrallisuus omasta arjesta ja sen kokemusmaailmasta. Omat kokemukseni ja tietoni elämästä vanhainkodissa olivat vähäisiä ja kuulopuheiden värittämiä. Niiden perusteella oli ennalta vaikeaa hahmottaa, minkälaista työskentely vanhainkotiympäristössä tulisi olemaan.

Mikä voidaan määritellä ”omaksi” ja mikä ”vieraaksi” kulttuuriksi? Pertti Alasuutari vertailee vieraan ja oman kulttuurin tutkimusta. Hänen mukaansa vierasta kulttuuria tutkittaessa eteen saattaa tulla tilanteita, joissa tutkija ei ymmärrä mitä tapahtuu tai kokee oman asemansa epäselväksi, kun taas omaa tai tutkijaa lähellä olevaa kulttuuria tutkittaessa ”kaikki on tutkijalle banaalin itsestäänselvää” (1995/2001: 218).

Hahmotan Koukkunimen vanhainkodin omana kulttuurisena kokonaisuutenaan, jossa vallitsevat tietyt säännöt, toimintamallit ja normit. Työskennellessäni vanhainkotiympäristössä opin ymmärtämään paikkasidonnaisia normeja ja käytäntöjä, esimerkiksi noudattamaan hygieniasääntöjä ja vaitiolovelvollisuutta sekä tuntemaan talon rutiineja, mm. asukkaiden peseytymis- ja ulkoiluakatauluja. Ilman työskentelyjaksoa Koukkuniemen ympäristössä en olisi tullut tietoiseksi laitosympäristössä vallitsevista käytännöistä ja normeista, enkä siten olisi oppinut noudattamaan ja lukemaan talon sisäisiä käyttäytymismalleja.

2.2 Ruumis ja keho

Ruumis ja keho ovat keskeisiä käsitteitä tanssintutkimuksessa. Näiden kahden käsitteen käytöstä vallitsee varsin erilaisia mielipiteitä ja käytäntöjä.

Taru Kolehmainen mukaan termi ruumis viittaa sekä elävään että kuolleeseen ihmiseen. Lääketieteellisistä syistä vuonna 1945 toivottiin kehitettävän uuden käsitteen, joka erottaisi elävän ja kuolleen. Näin syntyi sana keho, joka lääketieteen erikoissanana alkoi yleistyä myös puhekielessä. Keho-sanan yleistyttyä suomen kielessä on sekaannus termien *keho* ja *ruumis* välillä yleistynyt. (ks. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=1112>, Kotimaisten kielten keskus.)

Jaana Parviainen käyttää termiä ruumis määrittelemään orgaanista, somaattista kokonaisuutta, joka toimii tunteista, tahdosta tai ajattelusta riippumatta. Keholla hän tarkoittaa sitä osaa ruumiista, josta voimme olla tietoisia ja jonka toimintaa voimme säädellä. Hänen

mielestään kehontietoisuudesta puhuminen on tarpeetonta, koska keho on aina tietoinen toiminnastaan, toisin kuin ruumis. (Parviainen 2006: 70–71.)

Termien välillä on käyty keskustelua pitkään. Parviainen kuvaa suomalaisfenomenologien Martti Siiralan ja Lauri Rauhalan 1980-luvun alussa käytyä keskustelua keho ja ruumis – sanojen käytöstä. Siiralan mielestä sana keho pitäisi poistaa kokonaan suomen kielestä, kun taas Rauhala painotti ruumiin tarkoittavan nimenomaan kuollutta ihmistä. Suomalaisessa tutkimuksessa on myös käytetty käsitteitä ”objektikeho”, ”eletty keho” ja ”elävä ruumis”. (Parviainen 2006: 69.)

Tässä tutkimuksessa käytän itse ihmisen fyysisyydestä ja olemuksesta käsitettä ruumis ja ruumiillisuus (vrt. keho ja kehollisuus). Kun esitän toisen henkilön ajatuksia, en muuta alkuperäisessä kirjallisuudessa ilmenevää termiä, vaan käytän kirjoittajan omaa määritelmää. Esimerkiksi tutkija Jaana Parviaista referoidessani käytän termin ”ruumis” sijasta hänen käyttämänsä termiä ”keho”.

2.3 Toiseus ja ruumiillinen toiseus

Toiseus on keskeinen käsite etenkin antropologisessa ja kulttuurisessa tutkimuksessa. Sillä viitataan yksilön tapaan muodostaa oma identiteetti toisen kautta, koska ”[t]arvitsemme toista, vierasta ja outoa hahmottaaksemme itsemme.” Voidaan ajatella, että neutraalia suhdetta ulkopuoliseen tuskin on olemassakaan. (Ilmonen 2002: 7.) Toiseus kuvaa siis yksilön riippuvuutta yhteisöstä, toisista ihmisistä. Hahmotamme itsemme toisten avulla.

Susan Leigh Fosterin mukaan kautta aikojen ruumis on representoinut toista. Sitä on kohdeltu mystisenä, irrationaalisenä, perverssinä ja impulsiivisena, jonka vuoksi pitkän aikaa länsimainen tiede asetti ruumiin alisteiseen asemaan. Jos ruumista ja ruumiillista toimintaa aletaan tarkastella laajemmasta näkökulmasta ja ruumiille annetaan tilaa olla enemmän kuin pelkästään sukupuolista, kontrolloitua ja yhteiskuntaan muokattua materiaa, voi se tarjota uudenlaista tietoa ihmisenä olemisesta. (1995: 11–12.)

Erojen ja toiseuden problematisointi voi olla sekä myönteistä että kilteistä. Kahtiajaon avulla tuotetaan merkityksiä, muokataan kieltä, kulttuuria ja identiteettiä sekä rakennetaan subjektiivista käsitystä minästä. Samaan aikaan toiseuden kysymykset saatetaan kokea uh-

kaavana esimerkiksi toiseen kohdistuvan aggression alueena. Erilaisuuden määrittelyllä on siis jakautunut perintö (Hall 1999: 160).

Kirsi Heimonen kuvaa työtään muistisairaiden hoivakodissa. Artikkelissaan hän käsittelee mm. paikkansa taiteilijana hoivakodissa ja kommunikaatiota asukkaiden kanssa. Esimerkkinä Heimonen mainitsee muistisairaiden puheen, jossa sanojen intonaatio kuulostaa tutulta, mutta sanojen opitut merkitykset ovat ulottumattomissa. Kommunikaatio asukkaiden kanssa tapahtuu yhteisessä liikkeessä ja tanssissa, kohtaamalla ja kunnioittamalla toista. Vaikka kohtaamisen tapoja on löydettävissä, Heimosen mukaan asukas on aina toinen, koska häntä ei voi tietää. Hän kuvaakin toimivansa asukkaiden kanssa ”yhdessä erillisinä” (2012: 161.)

Itsen ja toisen suhdetta voidaan kuvata valtasuhteeksi. Toiseutta on perinteisessä muodossaan leimannut itsestä poikkeavuus, ja itsestä eroteltava toinen on määritelty poikkeavaksi ja vähempiarvoiseksi. Toiseutta käsitellessä voidaan rajoja määrittää kulttuurisiksi ja sosiaalisiksi. Kulttuurisia rajoja ovat esimerkiksi maailman jako itään ja länteen, sosiaalisia rajoja määritellään esimerkiksi seksuaalisuuksien, yhteiskuntaluokkien ja sukupuolten välille. Puhe toiseudesta määrittelee myös itseyttä koskevia oletuksia: kyse on yhtäläillä oman identiteetin rajaamisesta tiettyyn malliin kuin toisen määrittelystä. (Löytty 2005: 8-9.)

Tässä tutkimuksessa käyttäessäni toiseuden määritelmää tarkoitukseni ei ole julistaa eroa tai kieltää samuutta vanhainkotikulttuurin ja omien Koukkuniemessä koettujen tanssihetken välillä, vaan tuoda tanssin avulla saavutettuja havaintoja tarkasteltaviksi. Tarkastelen vanhainkodin asukkaita heidän jakamansa kulttuurin tekijöinä ja määrittäjinä, toisina. Peilaan samalla omia ja kahden muun tanssinohjaajan kokemuksia vanhainkotiyhteisössä nimitäten meitä tanssijoita Koukkuniemen asukkaille näyttäytyvinä vieraina, toisina. Tanssin avulla pystyimme jakamaan yhteisiä hetkiä, jotka itselleni näyttäytyivät ”meidän tanssijoiden” ja ”toisten vanhainkodin asukkaiden” kohtaamisina.

Tämän tutkimuksen luonteesta johtuen onkin tarpeellista huomioida, että toiseus on suhteellista paikkaan ja aikaan sijoittunutta tulkintaa, joka riippuu katsojan positiosta. Kaksijakoisuus on aina kontekstisidonnaista (Löytty 2005: 10–11).

2.4 Kinesteettinen empatia

Sympatian kokemukseen rinnastettu empatian käsite itsenäistyi 1900-luvun alussa etenkin filosofi Edith Steinin tutkimustyön tuloksena. Kinesteettinen empatia tarjoaa työkaluja toisen yksilön kokemusten havaitsemiseen ja eläytymiseen. Tutkija Jaana Parviaisen mukaan ”empatiassa on kyse ennen kaikkea siitä, mitä ja miten voimme tietää toisen kokemuksesta.” Se ei koostu pelkistä aistihavainnoista, esimerkiksi kuulemisesta ja näkemisestä tai niiden jäljittelystä, vaan on erityislaatuinen autonominen akti. Tämän vuoksi toisen liikekokemuksiin asettuminen auttaa myös kokemusten ymmärtämisessä. (2002: 325.) Empatia voidaan ymmärtää rakenteelliseksi ominaisuudeksi ihmisen tietoisuudessa, ja se on rinnastettavissa esimerkiksi kuvitteluun ja muistamiseen (Parviainen 2002: 329).

Maarit Ylösen mukaan kinesteettinen empatia kuvaa yksilön kykyä eläytyä toisen ihmisen kinesteettisiin kokemuksiin, ja se voi näyttäytyä yhteisesti jaetussa tanssihetkessä, jossa ruumiillisen vuorovaikutuksen kautta yksilö voi kohdata itselle liikkeellisesti ja kokemuksellisesti vierasta (2003:75).

Kehon topografian avulla kehoa kuvataan maastona, joka sisältää opittuja kehon tekniikoita ja taitoja. Sitä säätelevät moraaliset tavat ja tottumukset. (Parviainen 2006: 87.) Toisen liikkeen ymmärtämisen apuna käytetäänkin oman kehon topografian ymmärtämistä: kinesteettisen empatian avulla toisen liikettä voi ymmärtää katselemisen lisäksi myös sisältä käsin (Parviainen 2002: 340).

Toisen (ruumiillisten) kokemusten tulkinnessa on tärkeää huomioida, että kaikilla ihmisillä on ruumis, mutta hyvinkin erilaisia tapoja kokea ympäröivää maailmaa tämän oman ruumiinsa kautta. Yksilön ruumis ei ole yksiselitteistä materiaa, vaan se voidaan nähdä jatkuvassa muutoksen tilassa olevana kokonaisuutena.

Tanssintutkija Susan Leigh Fosterin mukaan ruumiillisuus ja itse ruumis muotoutuvat puheen ja liikkeen sille antamista merkityksistä: ruumis ei ikinä ole vain sitä mitä *luulemme* sen olevan (1995: 4). Yksilön ruumis voidaan siis nähdä alati muutoksessa elävänä kokonaisuutena, joka koostuu niin fyysisistä ominaisuuksista mutta myös sitä koskevan puheen antamista merkityksistä. Täten onkin mahdotonta pyrkiä täysin ymmärtämään toisen ihmisen ruumiillisia kokemuksia. Toisaalta empaattisen kokemisen myötä on mahdollista löytää eri perspektiivejä toisen yksilön kokemismaailman hahmottamiseen.

Edith Steinin empatiakäsityksen mukaan emme ole vangittuja yksilöllisyytemme rajoihin, vaan voimme saavuttaa toisenlaisen maailman ilmenemisen: empatia mahdollistaa kokemusten intersubjektiivisuuden ja siten erilaisten näkökulmien kokonaisvaltaisen ymmärtämisen (Parviainen 2002: 342–343).

Empatian kokemus on harvoin eheä, etenkin jos empatian tunne pyritään kohdistamaan itselle vieraaseen tai vaikka sairastavaan ruumiiseen. Olemme kasvokkain omien ennakkoluulojemme ja -käsityksiemme kanssa tilanteessa, jossa tunnistamme empatian kokemuksen toista kohtaan. Täten syntyy kuilu omien kokemusten ja empaattisten kokemusten välille. Steinin mukaan tilannetta voi kutsua *negatiiviseksi empatiaksi*: omat käsitykset ja kokemukset estävät eheän empaattisen kokemuksen. Tämä ei kuitenkaan estä meitä tunte-masta empatiaa omasta ruumiista eroavien yksilöiden suhteen. (Parviainen 2002: 335–336.)

Susan Leigh Foster huomauttaa, että valtasuhteet ovat läheisessä yhteydessä empatian käsitteeseen; yksilöt jaotellaan tunteviin ihmisiin (*”those who feel”* / vrt. tässä tutkimuksessa vanhainkodin asukkaiden kokemukset) ja niihin, jotka tuntevat heidän vuokseen tai heidän kanssaan (*”those who feel for or with them”* / vrt. minä tutkimassa ja tulkitsemassa vanhainkodin asukkaiden kokemuksia). Foster keskustelee sympatian ja empatian käsitteitä suhteessa kolonisaation historiaan ja toiseuden miltei tarpeettomaan vahvistamiseen viitaten Britannian siirtomaa-aikakauteen. Käsitteet vahvistivat ”oikeutta” jakaa ihmiset eriarvoisiin asemiin ja toimia yhteiskunnassa vallitsevien eriarvoisuutta korostavien ajatusmallien mukaan mm. oikeuttamalla sosiaalisen kontrollin äärimmäiset muodot, esimerkiksi orjuuden ja kidutuksen. (2011: 129.)

Tässä työssä pyrin hyödyntämään kinesteettistä empatiaa etenkin tiedostettuna asenteena tarkastellessani vanhainkodin asukkaiden kohtaamisia ja tanssitilanteita heidän kanssaan. Tavoitteenani on käsitteellistää tanssitilanteita empatian kokemusten avulla ja tarkastella tanssikohtaamisia empaattisena tapahtumana, johon niin ohjaajat kuin asukkaat tanssitilanteissa heittäytyvät.

Vaikka tässä tutkimuksessa ei paneuduta yksityiskohtaisemmin kinesteettisen empatian ja toiseuden käsitteiden historiallisiin kehitysvaiheisiin, tuo Foster esille empatian kaksija-kaisen luonteen ja sen, tahattomankin, mahdollisuuden vahvistaa ihmisten välisiä valta-asemia. Kun eläydytään toisen ihmisen kokemukseen, jaetaan yksilöt automaattisesti kokeviin ja kokemukseen eläytyviin tekijöihin, meihin ja muihin. Toiseus vallitsee myös em-

paattisen kokemuksen tapahtumassa. Pyrkimys eläytyä toisen asemaan voi avata tien liikkeen avulla koettuihin ilmiöihin.

2.5 Tanssin ja kirjoittamisen suhteesta

Kirjoittaminen on olennainen osa tanssin etnografista tutkimusta, koska tutkija representoi kentällä koettuja ilmiöitä kirjoittamalla niistä.

Tanssintutkija Susan Leigh Foster kirjoittaa ruumiillistuneesta kirjoittamisesta (vrt. kehoillistunut kirjoittaminen), joka on vapaamuotoinen käänös englanninkielisestä termistä *embodied writing* tai *bodily writing* (Foster esim. 1995: 3-11).

Tulkitessaan ruumiillisia kokemuksiaan ja pukiessaan ne kirjalliseen muotoon yksilö pyrkii hahmottamaan fyysisen ja verbaalisen ruumiillisuuden välistä suhdetta sekä löytämään siitä merkityksiä. Tulkintoja ruumiillisista kokemuksista voidaan kutsua ruumiillistuneeksi kirjoittamiseksi. Ruumiin muodostamat liikkeet, kuten myös kirjoitukset näistä liikkeistä, liittävät yksilön fyysiset ruumiinkokemukset tiettyyn tapahtumaan ja käsitteelliseen kokonaisuuteen. (Foster 1995: 3.)

Foster pyrkii löytämään yhteyden ruumiillistuneen kirjoittamisen (*bodily writing*) ja verbaalisen kirjoittamisen (*verbal writing*) välille. Hänen mukaansa ruumiilla on aina sekä fyysinen että verbaalinen ulottuvuus, jotka käyvät taukoamatonta dialogia keskenään: ”A body, whether sitting writing or standing thinking or walking talking or running screaming, is a bodily writing.” (Foster 1995: 3).

Ruumis ja sen toiminnot ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa puheeseen, kieleen ja ajatteluun. Ajatus verbaalisesta ja ruumiillisesta kirjoittamisesta voitaisiin tulkita tanssin näkemisenä metaforana kaikelle ruumiilliselle toiminnalle. Toisaalta itse ymmärrän Fosterin pyrkivän jakamaan kirjoittamisen toiminnon ruumiilliseen ja verbaaliseen ulottuvuuteen, jotka antavat ruumiille kontekstisidonnaisia merkityksiä ajasta, paikasta ja tilanteesta riippuen.

Foster puhuukin fyysisyydestä ja sen saamista merkityksistä rinnastettuna fyysisiin toimintoihin ja näitä toimintoja kuvaaviin verbaalisiin kuvailuihin (1995: 3).

Fosterin mukaan on mahdotonta pyrkiä ymmärtämään ruumiillisuutta sellaisenaan, koska yksilön ruumis ei ole koskaan täysin sitä, mitä sen luullaan olevan. Ruumista voidaan kuvata jonkinlaiseksi (”like something”), mutta ei absoluuttisesti joksikin (”it never is that something”). (1995: 4.) Ruumiillinen kokemus on aina subjektiivista. Haasteena onkin jokaisen yksilöllisen ruumiillisuuden ymmärtäminen omassa kontekstissään: “A blank stare does not mean the same thing for all bodies in all contexts.” (Foster, 1995: 5).

Tulkitsen, että ruumiillistuneessa kirjoittamisessa pyritään ymmärtämään (tanssivia) ruumiita oman ruumiinkokemuksien kautta. Verbaalinen ja fyysinen kirjoittaminen käyvät dialogia keskenään: ihmisruumiin liike ja kieli ovat toisistaan irrottamattomia toimintoja silloin, kun toisen liikkeeseen pohjautuvia kokemuksia pyritään avaamaan. Täten empaattinen fyysisen ja kirjoitetun liikkeen ymmärtäminen ja ruumiinkokemuksien tulkitseminen nousee ruumiillistuneessa tulkitsemis- ja kirjoitusprosessissa tärkeään asemaan.

Tanssisosiologi Helen Thomas korostaa ruumiista kirjoittamisen (writing the body) mahdollisuuksia, koska tanssi ja kieli ovat hyvin läheisessä yhteydessä toisiinsa (2003: 173–174). Thomas kirjoittaa tanssin ja kielen monikerroksisesta suhteesta. Hän mainitsee haastavaksi tanssin pukemisen sanoiksi, mutta huomauttaa, että tästä huolimatta tanssi ja kieli eivät ole toisistaan irrallisia kokonaisuuksia: tanssi ei leiju tyhjiössä, vaan on aina yhteydessä puhuttuun ja kirjoitettuun kieleen. (2003: 174.)

Maxine Sheets-Johnstone on niin ikään pohtinut liikkeen ja kielen suhdetta etenkin tanssi-improvisaatiassa. Tosin hänen mukaansa kieli seuraa liikettä: liike on ensisijainen kokemus, joka on myös ajattelun muoto, ja ajattelun ei nähdä olevan kielellinen vaan liikkeellinen tapahtuma (Parviainen 2006: 208–209).

Maurice Merleau-Ponty on käsitellyt kosketuksesta syntyvän kokemuksen ja sen kielellistämisen suhdetta. Hänen mukaansa liikkuminen ja näkeminen ovat esikielellistä ja esiobjektiivista toimintaa, koska ”kielellisyys ei liity vain puhuttuun tai kirjoitettuun kieleen vaan koskee myös kehollista toimintaamme” (Parviainen 2006: 210). Merleau-Pontyn mukaan kieli ja kehon kokemukset säilyvät toisistaan erillisinä, mutta pyrkimyksenä on kehon kokemuksia kuvaamalla löytää kielellisiä ilmauksia (Parviainen 1999: 95).

Tässä tutkimuksessa pidän ruumiillistuneen kirjoittamisen ja ruumista kirjoittamisen tapahtumia tärkeinä, koska tanssikokemuksista kirjoittaminen vaatii oman ruumiillisen ja kielellisen suhteen problematisointia. Uskon, että toisten ihmisen tanssikokemusten lä-

hestymisessä auttaa tanssin ja kielen suhteen pohtiminen ja paikantaminen. Mielestäni ruumiillistuneen kirjoittamisen tapahtuma on läheisessä yhteydessä empaattiseen kokemukseen.

Uskon kielen olevan jatkuvassa yhteydessä liikkeeseen, mutta olen myös Parviaisen kanssa samaa mieltä siitä, että kinestesiaa ei voi ymmärtää *vain* kielellisyyden pohjalta (2006: 211). Sanoilla voimme avata kokemusten verkostoa. Liikkeellä ja liikkeellisellä älykkyydellä on oma sijansa maailman hahmottamisessa, ja liike ei ole kielestä riippuvaista toimintaa. Toisaalta, jotta liikkeellisiä kokemuksista voidaan tuoda tarkasteltavaksi, uskon että kieli ja liike ovat toisistaan irrottamattomassa, dialogisessa suhteessa toisiinsa.

2.6 Etnografia ja kentän määrittely

Etnografia määritellään perinteisesti tukitusmenetelmäksi, jossa tutkija elää ja osallistuu tutkittavan yhteiskunnan jokapäiväisiin askareisiin tietyn pituisen jakson ajan (Hammersley & Atkinson 1995:1). Perinteisen ajatusmallin mukaan tutkija matkusti mahdollisimman kauaksi ja mahdollisimman ”eksoottiseen” maahan tutkimaan kohdettaan. Nykyään etnografiselle tutkimukselle ei aseteta niin tarkkoja määritelmiä kuin ennen. Etnografista tutkimusta voi tehdä vaikkapa tutkijan kotimaassa (Koutsouba 1999: 186). Nykypäivän etnografinen tutkimus haastaa myös oman ja vieraan käsitteet: onko omassa kulttuurissakin mahdollisuus näyttäytyä vieraana, toisena? Etnografialla on mahdollisuus kohdata toiset suhteessa itseensä peilaten itsensä toisen asemaan (Kupiainen & Sevänen 1994: 138).

Oman kulttuurin tutkijan on myös rajattava tutkimuksensa kenttä, mikä saattaa osoittautua haastavaksi. Kentän määrittely voidaan nähdä olennaisena osana etnografista tutkimusta.

Tässä tutkimuksessa käytän ruumiin kokemuksia ja ruumiin muistia kenttätöön ja tutkimuksen välineenä. Kenttänä toimii Koukkuniemen vanhainkoti, joka sijaitsee vain muutama kilometrin päässä omasta kodistani Tampereella, mutta yhtäläillä koen kentän olevan ruumiillinen ulottuvuus, koska pyrin ruumiillisten kokemusten, osastoilla näyttäytyneiden tapahtumien ja näitä kokemuksia kuvaavien sanojen avulla analysoimaan tanssituokioiden ohjaajien sekä vanhainkodin asukkaiden yhteisiä tanssihetkiä.

Kun yhtenä kentän merkittävänä osana on ruumiillinen toiminta ja ruumiin muisti, on konkreettisen kentän ja ruumiillisten kokemusten välille vaikeaa tehdä eroa. Tanssintutki-

ja Georgiana Gore pohtiikin, voiko kenttätyön prosessissa olla selkeää alkua tai loppua (1999: 209). Kenttää ei voikaan määrittää virheettömäksi tai puhtaaksi tilaksi, koska se on jatkuvassa vuorovaikutuksessa aikaisempien tutkimuksien poliittisiin ja intellektuaalisiin perintöihin (Buckland 1999: 8).

Kenttää on myös hankala määrittää, jos tutkimusta tehdään oman kulttuurin sisällä. Tässä tapauksessa, jälleen, kentän määrittely on haastavaa: milloin ja mistä kenttätyön voidaan nähdä alkavan ja milloin loppuvan, kun tutkimusta tehdään lähellä (Buckland 1999: 8).

Määrittelen tämän tutkimuksen kentäksi Koukkuniemen vanhainkodin sekä omat ruumiilliset muistoni Koukkuniemessä järjestetyistä tanssituokioista. Myös ruumiilliset kokemukset voivat olla osa tutkimuskenttää, ja sen vuoksi tässä tutkimuksessa myös muistot sekä puhe tanssikokemuksista kuuluvat yhtäläillä kenttään. Tapa jolla kenttää kuvataan, määrittelee samalla myös tutkijan oman näkemyksen tutkittavasta (tanssi)kulttuurista. Kenttä ja kulttuuri ymmärretään usein yhteneväiseksi kokonaisuudeksi. (Gore 1999: 210.)

Tanssintutkija Theresa J. Buckland keskustelee tanssin ja etnografian suhteesta. Hän kuvaa etnografiaa inhimilliseksi lähestymistavaksi: se auttaa tutkijaa ymmärtämään tanssia ilmiönä, joka ulottuu laajasti eri yhteiskunnan osa-alueisiin. Koska etnografia on ihmisten toimintaan liittyvää tutkimusta, siihen liittyy aina myös ihmisten väliset valtasuhteet ja luottamuksellisuus sekä representaation haasteet. (1999: 3.) Onkin tärkeää huomata, että tutkija omilla valinnoillaan antaa tietystä tutkimuskohteesta tietynlaisen kuvauksen, ja tämän vuoksi tutkija ja etnografia ovat osa yhteiskunnassa vallitsevia valta-asetelmia. Toisaalta, kun tutkimusta tehdään täsmällisesti, tutkijalla on oiva mahdollisuus raottaa kentällä ilmenevää valtasuhteiden, arvojen ja eettisten valintojen verkostoa (Buckland 1999: 7).

Tanssisosiologi Helen Thomasin mukaan etnografia on syväluotaavaa kulttuurintutkimusta, joka on aina kontekstisidonnaista. Tutkimuksen apuvälineenä käytetään esimerkiksi osallistuvaa havainnointia, haastatteluita, muistiinpanoja ja liikkeen analyysia. Tutkijasta ja tutkimuksesta riippuen etnografia pyrkii luomaan tietoa todellisuudesta tutkijan ja tutkitavan vuorovaikutusta hyväksi käyttäen. (2003: 67.) Etnografi tulkitsee todellisuutta oman itsensä kautta ja pyrkii merkityksellistämään monimuotoisia kulttuurisia tapahtumia ja toimintoja (2003: 68).

Tässä tutkimuksessa tutkimusmateriaalia on kerätty käyttäen hyväksi tanssitoiminnan havainnointia, osallistuvaa havainnointia, jossa olen tutkijana itse mukana tanssitoiminnassa,

asukkaiden ja ohjaajien haastatteluita sekä tanssitoimintaan liittyviä kenttämuistiinpanoja. Tutkijan kokemukset kietoutuvat yhteen tutkijan ja tutkittavan dialogisessa suhteessa eli tanssietnografi pyrkii tulkitsemaan toista ihmistä omien kokemuksiansa kautta.

Inka Välipakan mukaan ymmärrys liikkeestä ei synny yksin hetkessä, jossa tutkija havainnoi tukittavaa kohdetta: tutkijalla on mahdollisuus saada tietoa ihmisestä päästessään ruumiilliseen dialogiin tutkittavan kanssa (2003: 11). Havainnoidessa tutkijalla on mahdollisuus saada tietoa tutkimuskohteestaan. Kun tutkija pääsee ruumiilliseen dialogiin tutkittavan kanssa, on hänen mahdollista ymmärtää tutkimuskohdettaan uudesta näkökulmasta käsin. Esimerkiksi kosketuksen avulla tutkijalla on mahdollisuus päästä käsiksi tutkittavan kokemismaailmaan, jossa kokemusten on mahdollista jakautua tutkijan ja tutkittavan välillä. Vaikka tutkittu tieto ei koskaan voi olla täysin objektiivista, voidaan tutkimustietoa saada yhteisessä, jaetussa hetkessä tutkittavan kanssa. Ruumiillisia kokemuksia on siis mahdollista käsitellä niitä havainnoimalla, mutta myös ruumiillisessa dialogissa toisen ihmisen kanssa.

Tanssietnografian yhtenä haasteena näyttäisi olevan tutkijan ja tutkittavan suhde sekä subjektiivisten tanssikokemusten tulkitseminen. Tutkijan tapa tulkita tutkimuksen kohdetta muokkaa etnografiaa ja representoi tanssivaa ruumista aina subjektiivisesta näkökulmasta. Tämän vuoksi tarkoituksena ei olekaan yksiselitteisen ”totuuden” löytäminen, vaan tiettyjen kulttuuristen ilmiöiden tarkastelu tutkijan omien kokemusten avulla. Tämä seikka näyttäytyy tärkeänä osana myös tätä tutkimusta: aineistoa lähestytään subjektiivisten kokemusten värittämänä, ja tavoitteena on hahmottaa omien ja asukkaiden tanssikokemusten kautta Koukkuniemen vanhainkotikulttuuria.

Haasteellista on myös tutkijan päätös siitä, miten hän valitsee kuvata tutkimuskohdettaan:

Dance and movement ethnographers conduct scholarly inquiry which is fundamentally within the realm of social hermeneutics and thus ever-shifting; no one method of documentation can ever be granted pre-eminence. (Buckland 1999: 6.)

Tutkija valitsee tavan lähestyä tutkittavaa ilmiötä, aineiston dokumentaation muodon sekä kehykset, joiden sisällä tutkimuskenttä representoidaan. Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt lähestymään tutkimuskohdetta havainnoinnin, osallistuvan havainnoinnin, haastatteluiden ja kenttäpäiväkirjamerkintöjen sekä ruumiillisen muistin avulla. Olen pyrkinyt tarkastele-

maan tutkimusongelmaa mahdollisimman monesta eri näkökulmasta ja mahdollisimman monella eri metodilla: havainnoiden toimintaa ns. ulkopuolisena (istuen tanssiringin ulkopuolella), ottamalla itse osaa tanssiin ja ohjaamalla toimintaa, refleктоimalla kokemuksiani kenttäpäiväkirjaan kuin myös haastattelemalla toimintaan sidoksissa olleita henkilöitä.

2.7 Ruumiin muisti osana liikekokemuksen tarkastelua

Peilaan kentällä koettuja tapahtumia omiin ruumiillisiin kokemuksiini. Tämän vuoksi ruumiillisella muistilla on tärkeä osa tätä tutkimusta: pyrin raottamaan menneessä koettuja hetkiä tuomalla ne tarkastelun kohteeksi. Kentällä koetut tapahtumat ajoittuvat vuosille 2010 ja 2011, joten kirjallisen aineiston lisäksi tutkimukseni nojaa muistoihin Koukkuniemessä koetuista tanssihetkistä.

Jaana Parviaisen mukaan tanssissa vaativin asia ei ole uusien taitojen oppiminen, vaan kinesteettisen kartan hahmottaminen. Opittuaan tiettyjä ruumiillisia taitoja ja havainnoidesaan tiettyjä tunnetiloja tanssija järjestää uudelleen kinesteettistä karttaansa. (2006: 92.) Voidaanko sama ajatus nähdä ruumiillistuneen kirjoittamisen kontekstissa: haastavaa ei ole uusien ilmauksien tai sanaston oppiminen, vaan kirjoittamisen ruumiillinen kokemus ja näiden kokemusten järjestäytyminen kirjoittajan omassa ruumiissa? Kirjoittaessaan artikkelin *Reflektiivinen ruumis, tanssin rajapintoja* tanssintutkija Maarit Ylönen reflektoi tanssikokemuksiaan Nicaraguassa. Ruumiin muisti on keskeisessä asemassa Ylösen tanssikokemusten käsittelyssä, koska muistot eivät tanssikokemusten jälkeen katoa jäljettömiin, vaan pysyvät ruumiissa hiljaisesti läsnä. Menneisyyden ja nykyisyyden kokemukset kietoutuvat yhteen ruumiin muistissa. (2003: 60.)

Kirjoittaminen ja ruumiin muisti näyttävät muodostavat yhteisen pohjan liikekokemusten tarkastelulle. Kirjoittamisen tapahtuma avartaa käsitystämme ruumiillisista muistoista: ”Kirjoittaminen avautuu tietämisen tapana kurotella sitä, mikä on painautunut lihaan, ja josta jotain tihkuu sanojen todellisuuteen” (Heimonen 2012: 155).

Kirjoittamalla menneistä ruumiinkokemuksistaan tutkijan on mahdollista järjestää uudelleen kinesteettistä karttaansa ja samanaikaisesti kokea ruumiillisia muistojaan kirjoittaessaan niistä. Ruumiillisilla kokemuksilla on vaikea havaita alkua ja loppua, koska ne elävät ruumiissa ja samalla liittyvät menneisyyden ja nykyisyyden yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Pyrin käsittelemään tanssikokemuksia tässä tutkimuksessa muistin avulla: tutkimusaineis-

ton analyysissä palaan takaisin kentällä elettyihin ruumiillisiin kokemuksiin tanssimuistojen välityksellä.

2.8 Havainnointi, osallistuva havainnointi, haastattelut ja aineiston analyysi

Asetuin havainnoijan rooliin touko- ja kesäkuussa 2011. Näiden kuukausien aikana toimintaa ohjasivat Helena Kekäläinen ja Elsa Heikkilä. Alun perin siirryin sivuun aktiivisen osallistuja-havainnoijan roolista akillesjänteen repeämisen vuoksi. Toisaalta tämä oli mielenkiintoinen rooli, koska pystyin tarkastelemaan toimintaa eri näkökulmasta, ja havaitsemaan asioita, jotka muuten olisivat saattaneet jäädä tutkimuksessa huomaamatta.

Havainnoin toimintaa Koukkuniemessä yhteensä neljällä eri osastolla Iitalassa, Varpulassa ja Urpulassa. Istuin tanssiringin ulkopuolella, seurasin toimintaa ja tein muistiinpanoja. Jokaisen tuokion aluksi kerroin asukkaille kuka olen ja mitä teen. Asukkaat eivät näyttäneet reagoivan minuun juuri ollenkaan, joten tutui siltä, että paikallaoloni ei näyttänyt häiritsevän tanssitoimintaa tai muuttavan asukkaiden tavanomaista käyttäytymistä.

Tutkimuksen osallistuva havainnointi tapahtui toiminnan kahdella eri jaksolla: syysmarraskuussa 2010 ja syyskuussa 2011. Näiden kuukausien aikana toimin tanssituokioiden ohjaajana yhdessä Helena Kekäläisen kanssa. Ohjaustyö tutkimuksen aikana ei muuttanut toimintaamme aikaisempaan toimintaan verrattuna.

Tein tanssituokioiden päätyttyä havaintoja toiminnasta, ja purin ajatuksiani kenttäpäiväkirjaa kirjoittamalla. Toimintaa refleктоitiin myös kuukausittaisilla toimintaraporteilla, jotka toimitimme Koukkuniemeen sekä Sisä-Suomen tanssin aluekeskukselle. Tutkimuksessa käytettävät raportit ovat vuosilta 2010 ja 2011. Osallistuvan havainnoinnin avulla sain sekä kirjallista että ruumiillista tutkimusaineistoa. Raporttien ja muistiinpanojen lisäksi käytän tutkimuksessa hyväksi ruumiillista muistia tanssituokioiden tapahtumien analyysissä.

Haastattelut olivat puolistrukturoituja haastatteluita, jossa esitin ennalta suunnittelemlia kysymyksiä, mutta annoin haastateltavien jatkaa vapaasti vastaamista, vaikka vastaus saattoikin poikia tietoa myös kysymyksen ulkopuolelta.

Haastattelutilanteessa tanssitoiminnan ohjaajat Helena Kekäläinen ja Elsa Heikkilä olivat kumpikin paikalla, joten kyseessä oli ryhmähaastattelu. Ohjaajien haastattelussa oli välitön tunnelma, koska olemme jo ennestään tuttuja toisillemme. Yritin kuitenkin pitää yllä ”tut-

kija-minän” roolia, jotta en kysymyksilläni tai kommenteillani mahdollisesti johdattelisi Helenan ja Elsan vastauksia. Haastattelutilanteesta tulikin dialoginen hetki, jossa haastateltavat ja haastattelijat omilla kysymyksillään ja kommenteillaan veivät keskustelua eteenpäin. Haastattelu kesti noin 45 minuuttia.

Asukkaiden haastattelut olivat myös puolistrukturoituja haastatteluita. Ohjaajien haastatteluun verrattuna asukkaiden haastattelut olivat verrattain lyhyitä kestoiltaan: yksi haastattelu kesti viidestä kymmeneen minuuttiin. Haastateltavat asukkaat vastasivat esittämiini kysymyksiin, mutta harvemmin jatkoivat aiheesta puhumista ja jäivät odottamaan seuraavaa kysymystä. Osaa haastateltavista jännitti mikrofonin puhuminen, ja uskallan epäillä, että jännitys saattoi vaikuttaa haastateltavien niukkasanaisuuteen. Yksi haastateltavista halusi tehdä haastattelun erillään muista asukkaista oman huoneen rauhassa. Toiset halusivat pysyä ruokasalissa, joka on kaikille yhteinen tila. Asukkaista haastattelin vain heitä, jotka varmasti käsittivät haastattelun tarkoituksen sekä muistivat osallistuneensa tanssituokioihin. Osastojen henkilökunta auttoi minua haastateltavien asukkaiden valinnassa.

Tutkimusaineistoa syntyi verrattain paljon. Aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt teemoittelua (http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html). Olen pyrkinyt hahmottamaan haastatteluissa, raporteissa, havainnointitilanteissa, kenttäpäiväkirjamerkinöissä ja kentällä koetuissa tapahtumissa usein esiintyneitä teemoja ja tarkastelemaan niitä rajautuneita kokonaisuuksia ja niiden yhtäläisyyksiä sekä eroja. Teemat muotoutuivat aluksi laajemmiksi kokonaisuuksiksi, joita tutkimuksen kuluessa pyrin rajaamaan ja tarkentamaan.

3 TANSSTITUOKIOIDEN TARKASTELUA

Osastoille meneminen jännitti. Aikaisemmat kokemukseni vanhainkodista olivat lähes kahdenkymmenen vuoden takaa. Silloin ala-asteikäiselle vanhainkodin asukkaat vaikuttivat pelottavilta. Muistot ja kokemukset värjivät mielikuviani, kun olin matkalla Koukkuniemeen. Minkälainen kohtaaminen syntyisi nyt? Vanhainkotialue näyttäytyi laajana ja sokkeloisena, osastoille löytäminen oli vierailijalle haastava tehtävä. Tienviitat auttoivat oikean talon löytämisessä. Hissi oli lukittu, joten alakerran aulasta soitettiin osastolle. Hoitaja toivotti meidät tervetulleiksi ja tilasi hissini alaovelle.

Osaston asukas tervehti meitä iloisesti, kun saavuimme osastolle. Eräs nainen tuijotti, mutta ei sanonut mitään. Osastolla haisi virtsa. Hoitajat kulkivat kiireisinä käytävillä: erästä naista syötettiin, toista vietiin suihkuun.

Oleskeluhuoneen TV oli päällä, joku seurasi uutisia, joku katseli ikkunasta ulos, toinen nukkui pyörätuolissa. Kukaan ei reagoinut meihin. Pysäytimme hoitajan, joka käveli ohitsemme. Sanoimme, että tulimme tanssimaan. Hoitaja oli saanut sähköpostilla taustatietoa toiminnastamme. Saimme häneltä apua järjestelyissä. Siirsimme pöydät ruokasalin laidolle ja saatoimme asukkaita rinkiin. En saanut pyörätuolia liikkeelle, siinä oli jarrut päällä. Miesasukas ei halunnut siirtyä rinkiin, vaan jäi kauemmaksi lukemaan Aamulehteä. Toinen asukas ei saanut nousta seisomaan lonkkamurtuman vuoksi. Hoitaja ei ehtinyt jämmään tuokioon mukaan.

Istuimme ringissä kymmenen asukkaan kanssa. Asukkaat ihmettelivät arjesta poikkeavaa, uutta istumajärjestystä. Kun kysyimme asukkaiden vointia, moni hymyili, mutta kukaan ei vastannut. Vieressä istuvan kuulolaite ei ollutkaan päällä. Hän pyysi apua, mutta en osannut laittaa kuulokojetta päälle. Lähdin etsimään hoitajaa, joka voisi auttaa. Esittelimme itsemme ja kysyimme asukkaiden nimet. Eräällä oli huono kuulo, joten hän ei ollut kuullut toiminnan esittelyä, eikä tiennyt mitä alkaisimme tehdä. Toinen kertoi nimeä kysyttäessä menneen viikon kuulumiset. Joku erehtyi luulemaan meitä lapsenlapsikseen. Esittelykierroksen päätyttyä laitoimme musiikin päälle ja aloitimme pikkuhiljaa käsien liikuttelun puolelta toiselle. (Kenttäpäiväkirja 3.9.2011.)

Tutkimuksen analyysin kohteena ovat vanhainkodissa koetut tanssituokioiden osastoilla toteutetut tilanteet vaihtelevat toisistaan suuresti. Ensimmäiset kerrat ovat toimintaan totuttua niin asukkaille kuin ohjaajillekin. Tuokioiden rakenne on etukäteen suunniteltu, mutta toiminta rakentuu osastojen toiveista ja asukkaiden kunnosta riippuen. Tuokioiden kesto on 45 minuutista yhteen tuntiin. Ohjaajien saapuessa osastolle asukkaat on tuotu valmiiksi rinkiin, tai ohjaajat hakevat asukkaita huoneistaan. Usein toiminta alkaa aamulla aamutoimien jälkeen tai aikana. Näissä tapauksissa osa asukkaista saapuu aikataulullisista syistä tuokioihin toiminnan jo alettua.

Tuokioissa istutaan ringissä siten, että kaikki näkevät toisensa. Ensimmäinen tehtävä ringissä on jokaisen osallistujan käsien desinfiointi, jota seuraa esittelykierros. Esittelyyn saattaa kulua muutamasta minuutista varttituntiin. Tämän jälkeen toimintaan kuuluu alkulämmittely, joka tapahtuu musiikin tahdissa. Musiikki on hyvin vaihtelevaa, mutta usein asukkaat innostuvat heille tutuista kappaleista, joten olemme soittaneet usein suomalaista iskelmää. Alkulämmittelyssä ohjaajat näyttävät liikkeitä, joita muut seuraavat, imitoivat tai tekevät omalla tyyllillään. Usein liikkeet aloitetaan hyvin pienestä, jotta ohjaajat näkevät, mihin asukkaiden liikeradat riittävät. Liikuntarajoitteisten asukkaiden kohdalla ohjaajat menevät asukkaan luokse ja asukas sekä ohjaaja liikkuvat käsi kädessä. Fyysisesti aktiivisemmissä ryhmissä alkulämmittelyssä jokainen asukas esittää omalla vuorollaan oman lämmittelyliikkeen, jonka muut toistavat. Tämä tehtävä on osoittautunut joissakin ryhmässä liian haastavaksi, kun taas toisissa ryhmissä oman liikkeen keksiminen näyttää piristävän asukaita.

Lämmittelyn jälkeen avataan ääntä ja lauletaan yhteislaulu. Laulut ovat niin ikään olleet asukkaiden toivekappaleita. Laulut ovat usein herättäneet paljon muistoja, joita moni asukas haluaa jakaa muillekin. Laulun jälkeen seuraa ohjaajien ja asukkaiden yhteinen tanssi, jonka aikana ohjaajat kiertävät jokaisen kohdalla ja tanssivat halukkaiden kanssa. Jalkeilla tanssivat asukkaat saattavat tanssia myös keskenään. Joissakin tuokioissa kukaan asukas ei halua tanssia, kun taas toisissa ryhmissä tanssi saattaa jatkua esimerkiksi neljän kappaleen ajan.

Tanssin jälkeen useimmat asukkaista tarvitsevat lepoetken. Aikataulusta riippuen seuraa uusi yhteislaulu tai loppurentoutus. Loppurentoutuksessa kuunnellaan musiikkia ja ohjaajat antavat asukkaille hartiahieronnan. Joissakin ryhmissä tuokion lopussa on tehty mielikuvitusharjoitus: mielikuvituspallo kiertää ringissä, ja jokainen voi kuvailla omaa palloaan, sen painoa ja ulkonäköä. Mielikuvaharjoitukset ovat osastoittautuneet joillakin osastoilla hämmäntäväksi, harjoitusta ei ymmärretä tai se on tuntunut liian lapselliselta. Toisilla osastoilla asukkaat ovat heittäytyneet harjoitukseen niin, että sen aikana on unohtunut kaikki muu ympärillä tapahtuva toiminta, ja omia ajatuksia on jaettu mielellään muillekin.

Tuokioita jatkettiin samaa rakennetta hyödyntäen koko toiminnan ajan. Tilanteet ja olosuhteet kuitenkin vaihtelivat päivästä toiseen. Yleensä toiminnan käytyä tutuksi asukkaat uskalsivat heittäytyä innokkaammin toimintaan. Toisaalta muistisairaiden kohdalla toiminta oli kerta toisensa jälkeen uutta. Jotkut osastot ottivat viikoittaisesta tuokiosta kaiken irti

pitämällä huolen, että paikalla oleva henkilökunta tiesi toiminnasta, ja että tanssista pitävät asukkaat oli tuotu valmiiksi rinkiin. Toisilla osastoilla toiminnasta tiedottaminen ei ollut yhtä aktiivista, ja toimintaan ei aina huomattu tuoda tuokioissa viihtyviä asukkaita. Usein syynä oli tiedotuksen puute tai resurssipula: hoitajat eivät hoitotyötään ehtineet mukaan toiminnan järjestelyyn.

Ajan kuluessa toiminnasta muotoutui hyvin erilainen osastosta riippuen. Seuraavissa alaluissa käsitellään tuokioissa syntyneitä tanssitilanteita tanssinohjaajien ja asukkaiden näkökulmista käsin.

3.1 Tanssi asukkaan ruumiillisessa todellisuudessa

Tanssin ja liikkeen avulla pääsimme kohtaamaan erilaisista ruumiillisista todellisuuksista koostuvan joukon Koukkuniemen asukkaita. Ruumiillisella todellisuudella tarkoitan yksilön kokonaisvaltaista olemusta ja sen toteuttamisen tapoja; yksilön työkaluja ja mahdollisuuksia käyttää ruumistaan, olla kosketuksissa ympäröivään maailmaan oman ruumiinsa kautta sekä yksilön ajatuksia, puhetta ja kokemuksen tunteita omasta ruumiistaan.

Mähän oon nuarena ollu tanssimassa, nii. Mutta mieheni ei tanssinu ollenkaa, nii... Joo, mää oon nuorena ... ja sitte ylioppilas, ruotsalainen, koulusta mua tanssitti (Asukas 3, 26.9.2011)

Puhe ruumiin kokemuksista näyttäytyi olennaisena osana tanssitoimintaa. Usein puhekykyiset asukkaat kertoivat avoimesti omasta ruumiistaan; iän tuomista muutoksista, vammoista, sairauksista, liikuntarajoitteista, tapaturmista. He jakoivat muistoja myös urheiluharrastuksistaan, tanssikokemuksistaan, piirileikeistä ja latotansseista tai urastaan urheilijana tai valmentajana (Kenttäpäiväkirja 9.5.2011).

Ihanalta tuntuu, aijajaijjai ku tuntuu kivalta, kiitos, kiitos, kiitos, kiitos! (Asukas tanssimisen jälkeen, kenttäpäiväkirja 16.6.2011).

saa semmosta hyvää toimintaa koko...olemukselle... siinä [liikkeessä] unohtuu kaikki semmoset hualet ja surut ja tulee vaan miäleen kaikkee iloista (Asukas 1, 26.9.2011).

Aiku mää tykkään! (Asukas loppurentoutuksessa, kenttäpäiväkirja 9.5.2011).

Ihan hervottomat jalat! (Asukas tanssiessaan toisen asukkaan kanssa, kenttäpäiväkirja 13.6.2011).

Tulee niin mieleen ajat kun soitin tanssiorkesterissa! (Asukas tanssiessaan hoitajan kanssa, kenttäpäiväkirja 9.5.2011).

Asukkaat keskustelivat liikkumisen yhteydessä ohjaajien kanssa. Usein liike ja puhe muodostivat luottamuksen kehän ohjaajan ja asukkaan välille. Kun asukasta kosketettiin, jaettiin yhteinen hetki, annettiin aikaa ja kuunneltiin. Puhetta syntyi paljonkin; puhetta tanssista, häävalssista, salaisista latotansseista, aviomiehen kuolemasta, lapsuuskodin maastosta, sota-ajasta, kodin jättämisestä, sukulaisten vierailusta, päivällisestä, kuorsaavasta huonetoiverista, vatsavaivoista, säästä, joulun odotuksesta, fysioterapiasta, lapsena sisaruksien kanssa tappelusta, tukkapölyistä, käden murtumasta, liukastumisesta, mustelmista, haavoista, hiihtoretkestä, naapurin pojan pussaamisesta ja mukavasta hoitajasta, joka hieroo hartioita. (Kenttäpäiväkirja 21.6.2011.)

Liike synnytti puhetta. Puhe oli sanoja ruumiista ja ruumiillisista kokemuksista. Tanssijana oli helpompi samaistua juuri tietyn asukkaan kanssa tanssimiseen, koska puhe ruumiillisista kokemuksista muodosti lihallisia kerrostumia anonyymien asukkaan päälle. Kokemukset säilyvät usein liike- ja lihasmuistissa. Omiin kokemuksiini pohjaten tiedän myös miltä tuntuu nilkan venäyttäminen tasaisin väliajoin tai liukastuminen ja pakarän kolahtaminen täyttyä vauhtia kivikovaan katuun. Mutta en voi *tietää*, miltä se tuntuu asukkaan ruumiillisessa todellisuudessa. Siinä todellisessa tilanteessa, missä kaatuessaan voi murtaa useita luita. En myöskään tiedä miltä tuntuu menettää aviomies tai jäättää koti sodan vuoksi, mutta voin *tuntea* asukkaan tarpeen kertoa ja jakaa: käden puristuksen tanssiessamme käsi kädessä, luottamuksen, hikoavat kämmenet, katseen. Asukkaan noustessa ylös tanssimaan kannatan häntä käsivarsieni voimalla, tunnen asukkaan painon ja hengityksen.

Olen eri maailmasta kuin asukas, olen 60 elinvuotta häntä nuorempi. Vuosikymmenien tapahtumat, kokemukset, kolhut ja onnistumiset ovat kerrostuneet ja säilyneet asukkaassa: lonkkien, hermojen, niskamikamien muistoissa; silmien, ihon, jalkapöytien puheessa, hengittävässä ruumiissa. Yhteisessä tanssissa asukkaiden elämän aikana syntyneet kokemukset muotoutuivat sanojen kautta konkreettisiksi tapahtumiksi, käden puristukseksi, halaukseksi tai valssin askeleiksi.

Asukkaiden ruumiilliset todellisuudet rakentuivat puheen lisäksi myös ajatuksien, kokemusten ja oletuksien ohjaamina. Tanssintoiminnan myötä löysin itseni tilanteista, joita en ollut aikaisemmin kohdannut tanssijan työssä. Kun asukas oli esimerkiksi osittain halvaantunut tai masentunut, hän ei luottanut omaan valmiuksiinsa tuottaa liikettä, hän kielsi ohjaajan kosketuksen ja otti sivustakatsojan roolin ryhmässä. Hän ei uskonut tai ei halunnut uskoa kykyynsä osallistua. Tanssi saattoi vaikuttaa negatiivisesti asukkaiden aktiivisuuteen, koska omaa liikkumista alettiin helposti verrata toisten tapaan liikkua:

Ei viitti [tanssia], kun täällä on niin mallikkaita tanssijoita!

(Asukas, kenttäpäiväkirja 16.6.2011).

Emmää halua tanssia. Mää kattelen vaan kun muut tanssii (Asukas, kenttäpäiväkirja 16.6.2011).

Ei meistä oo taiteilijoiks! (Asukas, kenttäpäiväkirja 13.6.2011).

Nyt riittää. Kotia pitäis päästä, ette varmaan tiedä missä se on? Siellä oottaa vanha äiti ja lapset. Minä kiitän seurasta ja lähden. (Asukas kesken tuokion, kenttäpäiväkirja 23.5.2011.)

...pelkään, että mä kaadun [nauraa] kummää tanssin [nauraa] (Asukas 3, 26.6.2011).

Emmää lähe. Emmää tunnekkaan ketään. (Asukas vastaa, kun häntä pyydetään mukaan tuokioon, kenttäpäiväkirja 23.5.2011.)

Elsa: Saako käsiä liikutella?

Asukas: Ei yhtään, ei millään!

(Kenttäpäiväkirja, 23.5.2011)

Liike pelotti ja saattoi aiheuttaa asukkaissa epävarmuutta. Kosketusta vierastettiin tai oman ruumiin kykyihin ei uskallettu tai haluttu luottaa. Monet luulivat, että heidän pitäisi jo valmiiksi osata tanssia, jotta voisivat ottaa osaa tanssituokioihin. Osa asukkaista vertaili omaa toimintaansa muihin asukkaisiin ja ohjaajiin. Kannustava ympäristö näyttäytyikin rajoja ja paineita asettavana mittarina. Vaikka ohjaajat eivät tanssituokioiden alussa asettaneet minkäänlaisia ennako-odotuksia tai toivomuksia asukkaita kohtaan, alkoi asukkaiden

oman toiminnan myötä näyttäytyä erilaisia sosiaalisia paineita liittyen omaan ruumiillisuuteen tai liikkeellisiin taitoihin. Liikkeen mahdollisuuksista tulikin este. Osalle asukkaista oma elämäkokemus näyttäytyi hidasteena tanssille. Useat asukkaista mielsivät tanssin etenkin nuorten etuoikeutena, johon varttuneemmalla iällä ei ole syytä ottaa osaa. (Kenttäpäiväkirja 17.6.2011.)

Asukkaiden ruumiillinen todellisuus hyvin usean kohdalla oli muistiin tai fyysisiin toimintoihin liittyvän sairauden rakentamaa todellisuutta. Monet asukkaat puhuivat ohjaajille hyvinkin avoimesti sairauksistaan tai loukkaantumisistaan, mutta kuitenkin vierastivat tanssia uuden loukkaantumisen pelossa.

Tanssituokioiden aikana joillakin osastoilla ilmeni asukkaiden keskuudessa sairaalabakteeria. Bakteerin leviämisen välttämiseksi ohjaajat käyttivät muovihansikkaita. Ohjaajat kokiivat suojahanskojen käytön asukkaita ja ohjaajia erottavana tekijänä:

Niin onhan se aivan eri asia tanssia just niin että on hanskat [muovihansikkaat] kädessä. Kyllä se vie siitä kontaktinJa sit tietenkin niinku se se on vaikee verrata, koska se on niin erilainen kun se, että tekis [tanssisi] josain muualla. (Elsa, 29.6.2011.)

Hansikkaiden käyttö toimi tanssijoiden ja asukkaiden välisenä erottavana tekijänä, koska ohjaajien mielestä kosketus tuntui epäluonnolliselta. Muovihansikkaiden käytön takia osastojen asukkaat näyttäytyivät meille ohjaajille erilaisina, toisina, joiden kanssa kosketus piti eristää. Mielenkiintoista on, että asukkaille muovihanskojen käyttö ei vaikuttanut toimintaan millään tavalla. Asukkaat eivät kommentoineet hansikkaiden käyttöä yhdelläkään kerralla, eikä asiaa otettu sen koommin puheeksi heidän kanssaan. Asukkaat eivät siis itse välittäneet hansikkaiden käytöstä johtuvasta ”kliinisestä” kosketuksesta, joka tanssijan näkökulmasta tuntui vieraalta.

Hygieniakäytännöt eivät olleet tanssiohjaajille ollenkaan itsestäänselvyksiä, koska heillä ei ole hoitoalan koulutusta, eikä heillä ollut aikaisempia kokemuksia hoitolaitosympäristössä työskentelystä (Helena ja Elsa, 29.6.2011). Toisaalta näin oli toimittava terveydellisistä syistä, joka on varsin ymmärrettävää. Tämänkaltaiset varatoimenpiteet ilmenivät osana tanssitoimintaa ja asukkaiden ruumiillisia todellisuuksia. Samalla ne rakensivat eroa ja vahvistivat toiseuden tunnetta ohjaajien ja asukkaiden välillä.

Osastoille meneminen oli merkittävä hetki sekä tanssitoiminnan ohjaajille että osastojen asukkaille. Asukkaat omalla puhellaan ja toiminnallaan rakensivat eroa ohjaajiin, kuten myös tanssijat löysivät itsensä vieraan asemasta osastoilla. Tanssinohjaajien ja asukkaiden välinen fyysinen kontakti näyttäytyi yhtenä merkittävimpana tekijänä tanssituokioissa: se oli asukkaita ja ohjaajia lähentävä tapahtuma (Kenttäpäiväkirja 14.6.2011 & Helena ja Elsa, 29.6.2011).

3.2 Asukkaan ja ohjaajan jaettu tanssi

Mies istuu pyörätuolissa, paidankauluksella kuolaa, minä hänen edessään. Nukutko? Ei, silmät raollaan. Näkeekö hän minut? Kuuleeko hän minua? Esittäydyn, ei vastausta. Kämmeneni hikoavat, jännittää, tartun hänen käsiinsä. Sattuuko? Voitko nostaa vasenta kättäsi? Miehen käsivarsi liikkuu käteni voimalla. Miltä tuntuu? Ei vastausta. Musiikkia, valssia. Puolelta toiselle. Hiljaiset aallot. Käsien liike voimistuu, ote vahvistuu. Aaltojen virta jakautuu kahdesta yhdeksi, energiaksi. Liike virtaa hartiasta hartiaan, käsivarresta toiseen, luu narisee, käsi on heikko. Käsien tanssi ja miehen kostunut silmänurkka, siitä kyynel. Hetki aavalla, aaltojen mukana. (Kenttäpäiväkirja 23.9.2011.)

Asukkaiden kohtaaminen jännitti, koska jokainen tanssikerta oli uusi ja erilainen. Puhekyvyttömiä tai vain vähän sanoja tuottavien asukkaiden kanssa liike oli ainoa väline kommunikaatioon. Liike kommunikaationa on työkalu, johon tanssijana pystyin jännityksestä huolimatta täysin luottamaan, koska puhekyvyttöntä asukasta lähestyessä liike toimi vahvana sidoksena välillämme.

Jokaisessa jaetussa tanssituokiossa tanssi näyttäytyi ainutlaatuisena ja ”hetkessä kiinni” tapahtuvana kokemuksena. Etenkin haastavien tanssihetkien yhteydessä korostui asukkaan kohtaaminen ainutlaatuisena yksilönä. Pyrin sulkemaan kaiken ympärillä tapahtuvan toiminnan ja keskittymään olemaan läsnä tietyn henkilön kanssa tietyssä paikassa ja ajassa (Kenttäpäiväkirja, 28.9.2011).

Kohtaamiset olivat hyvin erilaisia asukkaasta ja päivästä riippuen. Joinakin päivinä aikaisemmin pirteä ja hyväkuntoinen asukas saattoi olla niin väsynyt, ettei pystynyt osallistumaan toimintaan. Myös liikkeen laatu ja koko asukkaan ja ohjaajan yhteisessä tanssissa vaihteli tuokiosta toiseen. Helena kuvaa asukkaan kanssa jaettua tanssia seuraavasti:

vaikka se [tanssiminen] ei oo kun sitä keinumista, niin... se että hän [asukas] kokee olevansa siinä se, ketä tanssitetaan, kokee olevansa siinä mukana. Ja sitte näkee toisen, joka tanssii seisten ja liikkuu seisten ja ehkä liikkuu laa-

jemmin, niin se voi olla myös hänelle semmonen niinku tärkeä kokemus.
(Helena, 29.6.2011.)

Ohjaajan näkökulmasta koettiin tärkeäksi se, että asukas tuntee olevansa tanssihetkessä tärkeä, hänelle annetaan aikaa olla tilanteessa yhdessä ohjaajan kanssa. Helenan kokemusten mukaan joillekin vähän liikkuville asukkaille oli tärkeää, että he oman kokeilemisensa lisäksi näkevät tanssia, ja etenkin, että he näkevät muiden asukkaiden liikkuvan uudella tai totutusta arjen liikkeestä poikkeavalla tavalla. Vaikka liike asukkaan kanssa saattaa olla hyvinkin pientä ja varovaista, voi pienen liikkeen taakse kätkeytyä iso vyyhti käsittelemättömiä tunteita tai erilaisia merkityksiä henkilöstä riippuen. Myös jo tanssin näkemisellä saattaa olla positiivinen vaikutus. Laajojen liikeratojen näkeminen toisen ihmisen tekemänä saattaa aktivoida asukasta, joka mahdollisuudet liikkumiseen ovat rajoitetumpia.

Joissakin tanssitilanteissa puhe oli olennaisena osana ohjaajan ja asukkaan välisessä tanssi-tuokiossa, mutta usein tanssimisen aikana tanssinohjaajan ja asukkaan välille syntyi kuulumisien vaihtamisen lisäksi myös ruumiillisen ymmärryksen kokemus.

Se [tanssiminen] on jotenki aina uus kokemus aina sen eri ihmisen kanssa...hmm...joskus on ainaki semmonen tosi...semmonen..vähän vekkuli [nauraa]. Ne mummot vähän naureskelee, tai papat... sit taas joskus se voi olla tosi varsinki jos on jotenki huonommassa kunnossa, et se liike voi olla tosi pientä ja sitten näkee että se liikuttuu se kenen kanssa tanssii, niin sit se voi olla itellekki tosi semmonen koskettava hetki. (Elsa, 29.6.2011.)

Omien kokemuksieni lisäksi myös Elsalle tanssihetki oli aina erilainen riippuen siitä, kenen kanssa tanssittiin. Liike ja tunne kietoutuvat yhteisessä tanssihetkessä kahden ihmisen väliseksi ruumiilliseksi tiedonvälitykseksi. Vaikka asukkaan ja ohjaajan jaettu tanssikokemus saattoi ilmetä kummallekin osanottajalle hyvinkin erilaisena tapahtumana, Elsan mukaan hän pystyi jakamaan saman tunnetilan tanssittavan asukkaan kanssa esimerkiksi silloin, kun asukas liikuttui tanssin aikana. Elsan voidaan nähdä samaistuvan asukkaan liikkeeseen ja mielentilaan yhteisesti jaetun tilanteen avulla.

Helenaan kokemusten tarkastelu taas viittaa hänen kokemaansa empatiaan tunteeseen, johon hänen on tanssijana helppoa samaistua. Liikkeen avulla Helena kokee ymmärtävänsä muita kykenemällä aistimaan asukkaan ruumiillisuutta:

ku on tanssija niin ymmärtää omaa kehoo aika hyvin ni sitte sitä kautta myös niinku pystyy samaistuun tai niinku ymmärtämään muitten kehoja... niin siten myös semmonen ehkä aistiminenkin voi olla sillee aika herkkää (Helena, 29.6.2011).

Oman ruumiintuntemus ja sitä kautta toisen aistiminen liikkeen avulla oli ohjaajien toimintaa helpottava tekijä asukkaiden tulkinnassa. Intersubjektiiviselle kokemukselle herkistettiin yhteisessä tanssissa. Jaetussa hetkessä tanssi pysähdy enää vain oman ruumiin rajoihin, vaan liike voidaan kokea informaatiovirtana kulkeutuen oman ruumiin kautta tanssipartnerin ruumiiseen ja toisinpäin. Näin kävi usein liikkeen kanssa esimerkiksi yhteisen rytmien löytymisessä, uuden askel- tai käsikuvion kehittymisessä tai tunnetilan jakamisessa; liikuttumisena tai nauramisena tanssiparin tunnereaktion myötä.

Toisaalta liikkeellisen kontaktin syntyminen ei suoraan tarkoita sitä, että toisen kokemusta olisi mahdollista tulkita.

Itse haluaa niinkun olla sillee semmosella positiivisella [tuulella], vaikka ei välttämättä niinku pystys lukemaan sitte sitä toista tai että tykkääkö se siitä tai edes haluaako se tehdä sitä (Helena, 29.6.2011.)

Ja helposti sitte siinä voi myös tulla sellanen epävarma olo itelle, että jos tulee semmonen olo, että se ei välttämättä kuitenkaan nauti siitä hirveesti ni sitte rupee vähän epäilyttämään, että...kannattaako tässä paljon tanssia (Elsa, 29.6.2011).

Ruumiintuntemuksesta huolimatta aina ei ollut mahdollista havaita, mitä toinen ihminen tanssista ajattelee, etenkin jos tanssipartneri oli ujo tai puheen tuottaminen ja omien mielipiteiden ilmaiseminen oli vaikeaa.

kaikki ei näytä niitä tunteita ja monet on myös semmosia tosi neutraaleja eleiltään ja ilmeiltään ja olemukseltaan niin ei sitte aina pysty tavallaan sitä toista lukemaan, ni sitte on vähän semonen hämmentynytkki välillä. (Helena, 29.6.2011).

Kun toisen ihmisen tunnetilaa ei voinutkaan lukea hänen ruumiillisesta olemuksestaan tai hän ei ollut kykenevä kommunikoidaan siitä sanallisesti, näyttäytyi tilanne ohjaajan mielestä hankalana. Vastassa oli umpikuja. Asukas tuntui olevan kaukana poissa, vaikka fyy-

sisesti tanssitilanteessa oltiin lähemmäs. Tieto kahden yksilön välillä oli lakannut kulkemasta.

Oma toiminta alkoi epäilyttää ohjaajia, jos tanssikumppania oli vaikea tulkita. Tanssijana oli itse vaikea vapautua ja heittäytyä tanssiin, jos ilmapiiri vaikutti epävarmalta. Tanssihetken vastavuoroinen luonne heikkeni, jos liikkeeseen ei voinutkaan luottaa, ja tanssi ei tuntunut ohjaajan näkökulmasta enää miellyttävältä tai tarpeelliselta toiminnalta.

Ohjaajana punnitsin myös toiminnan eettisyyttä: oli haastavaa asettaa raja siihen, milloin tanssittiin sen vuoksi, että toimintaan *kuului* asukkaiden tanssittaminen, ja milloin taas tanssittiin, koska asukas halusi tanssia. Koska vastausta ei aina ollut mahdollista saada suoraan asukkaalta, syntyi hetkittäin tilanteita, joissa ohjaajat kyseenalaistivat oman toimintansa. Samalla ilmeettömät ja eleettömät asukkaat saattoivat tuntua yhteisessä tanssihetkessä yllättävän kaukaisilta. (Kenttäpäiväkirja 29.6.2011.)

Koska suurin osa tanssituokioihin osallistuneista asukkaista erosivat fyysisiltä kyvyiltään toisistaan, oli minun tanssijana toisinaan haastavaa samaistua saman tanssihetken aikana monen eri asukkaan liikkeeseen. Vaikka olen yhteisissä tanssihetkissä aktiivisesti pyrkinyt sulautumaan tanssiparini liikkeeseen, en koskaan voinut omassa ruumiissani tuntea sitä, millaista olisi liikkua esimerkiksi pyörätuolia käyttävän ihmisen ruumiissa. Epävarmuudesta ja epäilyksen tunteista huolimatta liike ja empaattinen asenne liikkeeseen eläytymiseen olivat työkaluja, joiden avulla oli mahdollista suunnistaa asukkaan kokemuksiin.

Empaattinen lähestymistapa toimi asenteena vastaanottaa asukkaan tarjoama liike. Itse koin, että joissakin tilanteissa se oli jopa ainoa vaihtoehto. Ohjaajat tanssivat yhden tuokion aikana noin kymmenen eri asukkaan kanssa. Kohdatessaan uuden asukkaan tanssi aloitettiin aina puhtaalta pöydältä, tunnustellen jokaisen yksilöllisiä tarpeita. Ohjaajien rooliin kuului näihin tarpeisiin mukautuminen tanssi toisensa jälkeen.

Tilanteissa, jossa ohjaaja tanssi seisten ja asukas istuen, eli parin kummankin osapuolen asemointi ei ollut fyysisesti samanlainen, pyrin tanssijana antautumaan tanssikokemukselle, tuntemaan tanssipartnerin energian ja vastaanottamaan hänen tarjoamansa hetken. Usein tulkitsin myös tanssipartnerini herkistyvän liikkeelle esimerkiksi silloin, kun hän sulki silmänsä tanssin ajaksi (Kenttäpäiväkirja 29.9.2011).

Tanssipartnerin energialla oli suora vaikutus ohjaajien energiaan. Usein asukkaalta sai inspiraatiota etsiä uusia liikeratoja ja yhteisiä liikkeitä. Kun asukkaita rohkaisi, monet avau-

tuvat liikkumaan isommin, tunnelma oli välitön ja ohjaajana pääsin vapautumaan enemmän. Jos asukkaan liikuntakyky oli rajoittunut, harvemmin ohjaajana uskaltauduin rohkeasti kokeilla erilaisia liikeratoja, varsinkaan jos asukas ei ollut tuttu aikaisemmilta kerroilta ja jos opastavaa hoitohenkilökuntaa ei ollut paikalla. (Kenttäpäiväkirja 17.6.2011 & Helena ja Elsa 29.6.2011.)

Omien kokemuksieni mukaan tanssipartnerin ja tanssitilanteen fyysisistä rajallisuuksista avautuikin ennakkoon määriteltyjen rajoitteiden sijasta uusia mahdollisuuksia. Kun tanssihetki täytyi toteuttaa aikaisemmista tanssikokemuksista poiketen erilaisella tavalla, lisäsi se ennalta ulosrajattujen mahdollisuuksien uudelleenahmottamista: tanssi näyttäytyikin luovuutta vaativana haasteena, joka minun oli tanssijana ratkaistava, jotta toiminta olisi toimiva kokemus kummallekin osapuolelle.

3.3 Vierailijana vanhainkotikulttuurissa

Tanssitoiminnan alkaessa ohjaajien ilmestymisestä osastojen arkeen oltiin kiinnostuneita, ja sekä henkilökunta että asukkaat olivat varsin uteliaita kuulemaan ohjaajien taustasta ja koulutuksesta. Joillakin kerroilla jäimme tuokioiden loppuksi juttelemaan hoitohenkilökunnan kanssa tanssista sekä *Tanssin, piirrän, piristyn* – toiminnasta. Toimintamme saikin usein hoitohenkilökunnalta ja asukkailta positiivista palautetta.

Ohjaajien status kiinnosti asukkaita, ja se näytti vaikuttavan asukkaiden suhtautumiseen ohjaajia kohtaan. Tanssijoita luultiin usein hoitoalan opiskelijoiksi, työharjoittelijoiksi tai vapaaehtoistyöntekijöiksi. Tanssitoiminnan viemistä vanhainkotiympäristöön ei aina mielletty tanssin ammattilaisuuteen liittyvänä toimintana, koska monelle ajatus tanssijan työstä johti mielikuvaan esittävästä tanssista, esimerkiksi mielikuvaan balettitanssijasta. Tanssi ammattina oli usealle asukkaalle ja hoitajalle vierasta. (Kenttäpäiväkirja 20.6.2011.)

Vaikka tanssitoiminta otettiin vastaan positiivisesti, ja ohjaajat mielellään kertoivat asukkaille ja hoitohenkilökunnalle freelance-tanssijan työstä, he kokivat olevansa altavastaajan asemassa: toiminnan motiiveja ja ammattimaisuutta täytyi kerta toisensa jälkeen toiminnan ja puheen avulla selittää. Joillakin osastoilla ohjaajilta kysyttiin, maksetaanko heille työstä palkkaa. Tanssijana tämänkaltainen vastaanotto on tuttua, koska yhteiskunnassamme freelance-tanssijan titteli saattaa kuulostaa melko vieraalta ja oudolta: siltä ei välttämättä mielletä ”oikeaksi ammatiksi”.

Työn aikana kuitenkin oli selvää, että tanssin ammattilaisuus koettiin mystisenä: se tuntui vieraalta ja kaukaiselta ajatukselta monille asukkaille ja hoitohenkilökunnalle. Usein asukkaat kommentoivat Helenan ja Elsan osastolla esittämää kontakti-improvisaatiota ihailen:

”kylläpä liikutte kauniisti” tai *”hienoa”*... (Helena, 29.6.2011).

”Eihän, ei tohon ihan kuka tahansa pysty”... (Elsa, 29.6.2011).

”Hyvä tytöt!” ja *”Hienoa!”* ja *”Onpa kaunista liikettä!”* (Elsa, 29.6.2011).

Se [tanssi] tuntuu ihan arvoitukselta (Asukas, kenttäpäiväkirja 9.5.2011).

Tanssiin suhtauduttiin varauksella. Vahvin esimerkki on asukkaasta, joka tanssituokion ajan manasi tanssituokiotamme nimittämällä ohjaajia pirun sanansaattajiksi, ja että tanssi on ”saatanasta”. (Kenttäpäiväkirja, 17.6.2011). Tanssitoiminta herätti tunteita laidasta laitaan.

Toimintamme vanhainkodin osastoilla miellettiin usein positiiviseksi ja virkistäväksi, mutta tanssijoiden kohtaamista yhtäläillä oudoksuttiin. Tanssitoiminnan vieminen vanhainkotiympäristöön herätti toiminnan ohjaajissa kysymyksiä etenkin omasta ammatti-identiteetistä. Omaa roolia osastojen arjessa oli haastavaa määritellä. Ohjaajat kokivat asukkaiden kanssa tanssimisen ja heille esiintymisen olevan osittain ristiriidassa oman tanssi-identiteettinsä kanssa:

ku mennään sinne ikään kun viihdyttämään heitä, niin sit tuntuu, että me oltais niinku semmosia, että että me nyt nimenomaan viihdytetään heitä että se vaan niinku sitte jotenkin niinkun vähään ikään kun lähennellä tai, tai että meille saa sanoa ihan mitä vaan (Helena, 29.6.2011).

Helena koki, että tanssinohjaajat miellettiin ensisijaisesti asukkaiden viihdyttäjinä. Työn kuvaan kuuluukin asukkaiden arjen piristäminen ja osastojen viihtyvyyden lisääminen, mutta välillä kokemukset osastoilla näyttäytyivät ohjaajien puheesta päätellen negatiivisessa valossa. Ohjaajat kokivat epämiellyttävänä esimerkiksi joidenkin asukkaiden kommentit koskien tanssitoimintaa tai joidenkin miesasukkaiden lähentelyksi koetut puheet tai katseet.

Kyllähän joskus joku sano, että: *”Lopettakaa nyt jo!”* (Elsa, 29.6.2011).

Sitten joku että: *”Eihän tämän nyt mitään tanssia ole!”* (Helena, 29.6.2011)

Toimintaa kommentoitiin hyvinkin suorasti. Ohjaajat tunsivat olevansa asukkaiden tunteenpurkauksien maalitauluja. Näissä tilanteissa itse tanssiin keskittyminen vaikeutui, ja ohjaajat työssään pohtivatkin, kuinka tilanteisiin tulisi suhtautua, jotta työskentely ei häiriintyisi kommenteista huolimatta.

mä koen, et ne [asukkaiden kommentit] niinku sillä tavalla vaikuttaa että tosi vaikee on antaa niitten mennä niin, ettei anna ajatustakaan niille. Ja silloin ku antaa ajatuksen, ni silloinhan ne on jo vaikuttanu aika vahvasti, ku se ajatus lähtee pois siitä siitä hetkestä, siitä liikkeestä mitä on tekemässä. (Elsa, 29.6.2011.)

Negatiiviset tilanteet vaikuttivat toimintaan, vaikka ne yritettiin ohittaa mahdollisimman nopeasti. Kuitenkin nämä tilanteet vaikeuttivat ohjaajien ja asukkaiden kohtaamiseen. Vie-rauden tunnetta korosti asukkaiden reaktioiden lisäksi myös se, että joissain tilanteissa reaktioita ei tullut ollenkaan. Ohjaajat eivät aina olleet tietoisia siitä, millä tavoin asukkaat kokevat tanssitilanteet. Ohjaajat peilasivat osastoilla koettuja tanssitilanteita aikaisempiin kokemuksiinsa tanssijana. Usein nämä kokemukset liittyivät esiintymiskokemuksiin, jotka näyttäytyivät tanssijoille ”normaaleina” tanssitilanteina. Näitä normaaleja kokemuksia vasten osastoilla koetut tanssihetket näyttäytyivät erilaisina ja ”epänormaaleina” asukkaiden käytöksestä johtuen. Ohjaajat siis omilla sanoillaan ylläpitivät kaksijakoista ajattelumallia: heidän aikaisemmat kokemuksensa tanssista värjivät osastoilla koettuja tanssitilanteita.

normaalisti jos esiintyy jossain, niin ihmiset tulee kattomaan ja yleensä sitten saa jonkinlaiset aplodit, mutta kun noi [naurahtaa] ei kaikki edes niinkun anna aplodeja tai, tai tuntuu, että ne ei niinku ihan kun ne ei ois nähny koko esitystä (Helena, 29.6.2011).

Helena ja Elsa kategorisoivat osastoilla koetut tanssitilanteet heille määrittävästä ”normaalista” tanssijan työstä poikkeaviksi. Tämä osoittaa sen, että ohjaajilla on selkeä kuva omasta tanssikulttuuristaan, jota vasten tanssi Koukkuniemen kulttuurissa on normaalista poikkeavaa. Ohjaajat tunsivat itsensä vieraiksi kulttuurissa, jonka he itse myös määrittelevät vieraaksi ja normaalista poikkeavaksi ympäristöksi. Tämä saattoi johtua siitä, että ohjaajien aikaisemmat tanssikokemukset ovat hyvin erilaisia Koukkuniemessä koettuihin tapahtumiin. Ohjaajat siis peilaavat osastoilla koettuja tapahtumia aikaisempiin kokemuksiinsa, ja tämän vuoksi vanhainkodin tapahtumat vaikuttavat ristiriitaisilta ja vaikuttivat suoraan ohjaajien kokemusiin osastoilla.

Vanhainkodin arjessa hoitajat, lääkärit ja vapaaehtoistyöntekijät liikuttelevat asukkaita eri tiloihin ja asentoihin. Tanssituokioiden alussa asukkaat haettiin huoneistaan tai osallistujat koottiin ruokasalissa tai oleskelutiloissa aikaa viettävistä henkilöistä. Tanssitoimintaan osallistuttiin omasta tahdosta ja jokaisen mielipidettä osallistumisesta kunnioitettiin.

Kuitenkin asukkaat näyttävät osastolla ristiriitaisessa tilanteessa tanssihetkien alkaessa. Osastoilla asukkaat eivät valitse näkevänsä tanssia esimerkiksi menemällä katsomaan esitystä teatteritilaan, vaan tanssi tuodaan suoraan heidän kotiinsa osastoille. Jos tanssista on aikaisempia kokemuksia, ne sijoittuvat yleensä muualle kuin vanhainkodin osastolle. Tanssia on usein totuttu näkemään konventionaalisessa teatteritilassa. Tanssituokioissa tanssijat esiintyvät samalla tasolla kuin asukkaat ja erittäin lähellä heitä. Tämä saattoi asukkaiden mielestä vaikuttaa vieraalta ja jopa epämukavalta.

Ja se, et ei oo lavaa, ne on ehkä tottunu aina näkemään lavan tai lavalla tai jossain niinku jonkinlaisella lavalla. Sitku me tanssitaanki siinä samalla lattialla missä muutenki hääritään siinä. (Helena, 29.6.2011.)

muualla ihmiset saa valita, että tuleeko ne sinne esitykseen. Tossa niinkun välillä tuntuu, et ne hoitajat vaan kärrää kaikki sinne [naurahtaa]. Sit toisaalta, että jos ne tulee tanssituokioon, niin ymmärtääkö ne, että siellä on joku nykytanssiesitys, niin sitten voi myös siitä tulla semmonen, että...että haluaako ne just oikeesti kattoo sitä. (Elsa, 29.6.2011.)

Vanhainkodissa tanssi tuodaan suoraan asukkaille heidän olohuoneeseensa. Asukas voi valita osallistuuko hän toimintaan vai ei, mutta hänen mielipiteistään huolimatta tuokio tapahtuu hänen kodissaan. Aina ei ole siis asukkaan oma valinta, näkeekö hän tanssia vai ei. Koukkuniemessä asuu paljon muistihäiriöisiä henkilöitä. Muistihäiriöiset asukkaat eivät aina hahmottaneet edellisen tanssituokion tapahtumia. Koska toiminta näyttäytyi heille kerta kerran jälkeen vieraana, jotkut asukkaista saattoivat kokea tanssituokion epämieluisena toimintana, ja usein joku asukkaista lähti kesken tanssin pois.

Ohjaajien esiintyminen on yksi osa tanssituokiota. Tilat osastoilla ovat rajalliset. Usein tuokioissa ohjaajien esittämät improvisaatiot tapahtuvat hyvinkin lähellä asukkaita. Esiintyjänä kokea ristiriitaisia tunteita siitä, miten tanssi vastaanotetaan: kun asukas on lähellä, saa palautteen suoraan asukkaan kommentista ja eleistä tai eleettömyydestä.

se tuntuu olevan tosi tärkeätä, että ne näkee niinku näkee niitä esityksiä, niin sitte vaik ja ... joo, tuntuu siltä, et se on tärkeätä niille, niin sitten sitä haluaa myös tehdä sitä. Mutta sitte ei se välttämättä oo niin semmosta niinku, niin suur... suuren tuntusta, kun sitten lavalla henkilökohtasesti, mutta sitten toisaalta taas se merkitys voi olla tosi suuri sitte niille. (Helena, 29.6.2011.)

Ohjaajan mukaan oma tanssijuus on vahva osa tanssitoimintaa osastolla, koska hän tunsi, että tanssin näkeminen on olennainen osa asukkaan tanssikokemusta. Ohjaajien näkökulmasta osa asukkaista näytti nauttivan liikkeen katsomisesta, ja se inspiroi ohjaajia työssään, vaikka osittain esiintyminen ei täyttänyt näyttämöllä tapahtuvan esitystilanteen tunnetta.

Helena tunsi, että hänen omalla tanssijuudellaan on suuri merkitys tanssityössä vanhainkodissa. Yhdeksi hyödyksi hän mainitsee oman ruumiinsa tuntemisen ja sitä kautta myös tanssittavien asukkaiden ainutlaatuisuudelle herkistymisen. Tässä tapauksessa ohjaaja hahmottaa sekä oman ruumiinsa että asukkaan ruumiin ainutlaatuisiksi kokonaisuuksiksi, joita hän oman tanssitaitonsa avulla osaa tulkita ammattimaisesti. Oma tanssijuus mielletään siis erikoisosaamiseksi, jonka avulla on mahdollisuus päästä käsiksi erilaisten yksilöiden kanssa. (Helena, 29.6.2011.)

Ohjaajat kuvaavat esittämisen kokemusta osastoilla. Osastoilla esitettyjä tanssitilanteita peilataan aikaisempiin esiintymiskokemuksiin näyttämöllä eli erikseen osoitetulla tanssitilalla. Näyttämöllä esitetty tanssi ilmenee ohjaajien sanoissa normina, jota vasten vanhainkodin osastolla esitettyä tanssitilannetta peilataan, vaikka esiintymiskontekstit eroavat toisistaan merkittävästi.

kaikki mahdollisuudet ei oo niin auki siinä [osastolla esiintymisessä], mutta...onhan seki aina esitys (Helena, 29.6.2011).

Tanssitilanteissa asukkaat eivät toimi aina odotetun mukaisesti. Ohjaajien odotukset perustuvat heidän omiin odotuksiinsa ja yleisesti hyväksytyihin normeihin siitä, miten tanssin esiintymistilanteessa esiintyjien ja katsojien odotetaan käyttäytyvän. Näihin normeihin nähden asukkaiden toiminta ja käyttäytyminen esiintymistilanteessa eivät välttämättä vastaa ohjaajien ennen koettuja esiintymistilanteita.

3.4 Toiseus ja valta-asetat tassituokiossa

”Hooitajaaa!” huutaa pyörätuolissa istuva asukas. Elsan ja Helenan improvisaatioesitys alkaa. Asukkaat istuvat ringissä ja tanssijat liikkuvat ringin keskellä. Liike ja musiikki kietoutuvat toisiinsa: tanssijat kävelevät, kohtaavat katsojan, pysähtyvät paikoilleen. Tanssijat nojaavat toisiinsa selät vastakkain. ”Hooitajaaa! Vie minut kotiin!” Yhteinen liike alkaa hitaasti ja kasvaa suuremmaksi, kun tanssijat yhtäkkiä pyörivät nopeassa tahdissa käsi kädessä. ”Päaset kyllä pois, jos haluat, pyydän hoitajaa hakemaan” Elsa vastaa tanssin lomassa. Muutama asukas seuraa hymyillen, heidän päänsä liikkuvat mukana. Joku istuu silmät kiinni, joku katsoo tarkasti. Ringin ulkopuolella kaksi asukasta rupattelevat keskenään. ”Hoitajaaa, saatatko minut kotiin?” Venytyksiä ja hengityksiä. Liike on sulavaa, pyörivää. Käytävässä asukas kurkkaa nurkan takaa, mutta ei tule lähelle. Tanssijoiden nauru kaikuu osastolla, se rikkoo hiljaisuuden. Keittiöstä kantautuva tiskikoneen hurina jää taka-alalle. Nojatuloista kuuluu kuorsausta. (Kenttäpäiväkirja 29.9.2011.)

Tanssitilanteet osastoilla vaihtelivat luonteeltaan ja sisällöltään. Toimintatuokiot koostuivat pääasiassa seuratanseista tai niiden muunnelmista, liikkeellisistä improvisaatioharjoituksista asukkaiden kanssa sekä ohjaajien esityksistä. Monilla tanssituokioihin osallistuneista asukkaista ei ollut aikaisempaa tanssikokemusta. Kuitenkin hyvin monille eräät tanssituokioissa tanssitut seuratanssit esimerkiksi valssi ja polkka olivat tuttuja. Minulle asia oli päinvastainen: kokemukseni seuratanseista ovat verrattain pienet, ja läheisimmät tanssityylit minulle ovat nykytanssi ja liikeimprovisaatio. Suurin osa asukkaista taas ei ollut aikaisemmin nähnyt tai kokenut luovaa tanssia tai tanssi-improvisaatiota:

En ole ikinä tehnyt tälläistä [tanssia]. En tiennyt, että tälläistä on. (Asukas, kenttäpäiväkirja 23.5.2011.)

Mun kohdaltani se [tanssi] on kyllä jäänyt aika heikolle, kun tota mää oon ollut maalla sillälaila niin paljon... kokoonnuttiin ja sellasia piirileikkejä mentiin, niin outoa tää tanssi on niinkun, etten mää oo paljoo sillä tavalla harrastanu ollenkaan. (Asukas 1, 26.9.2011).

Elsa (kysyy asukkailta): Olittekos ennen tälläistä nykytanssia nähneet?

Hoitaja: Ei oo kukaan tainnut nähdä ainakaan näin elävältä.

Asukas: No ei!

(Kenttäpäiväkirja, 9.5.2011)

Tuokioissa ohjaajien esittämä tanssi, esimerkiksi improvisaatioon pohjautuva kontaktiduetto, oli Koukkuniemen asukkaille vierasta. Monien mielestä heidän näkemänsä liike ei

ollut tanssia, ja usein asukkaat kuvasivat toimintaamme esimerkiksi jumpaksi ja liikunnaksi.

Se [tanssi] on tavallaan niinku voimistelua, joo [nauraa] (Asukas 5, 29.9.2011).

No se [tanssi] on semmosta liikuntaa, semmosta miellyttävää liikuntaa (Asukas 2, 26.9.2011).

Asukkaiden keskuudessa tanssi miellettiin usein paritanssiksi, jossa toinen tanssijoista on mies ja toinen nainen (Helena ja Elsa, 29.6.2011, Asukkaat 2 ja 3 26.9.2011, Asukas 4 29.9.2011).

ne nykytanssi-improesitykset...on sitte ollu semmosia missä monet on silleetä ”*Mitäs tämä oli?*” Kun ei, ei oo tuttua...heille perinteistä tyyliä, niin se on sitte ollu vähän vieraampaa, mutta toisaalta taas se on sitte joillaki sitte taas ollu tosi, on tykänny tosi paljon. Et se on vaan joitakin hämmästyttäny (Helena, 29.6.2011).

Kosketus [ohjaajien improvisaatioduetto] oli oikein hyvä (Asukas, *Tanssin, piirrän, piristyn* – raportti, 2011).

Helenan ja Elsan tanssидуetto herätti liikkeen mutta myös musiikkinsa puolesta ihastusta ja kummastusta. Duetossa käytettiin saamelaisen Wimme Saaren musiikkikappaletta. Seuraatessani tanssituokiota sivummalla eräs mies tokaisi:

Tähän on neekerimusiikkia! (Asukas ohjaajille, kenttäpäiväkirja 9.5.2011)

Asukkaat kohtasivat itselle vierasta tanssia ja musiikkia, jotka eivät vastanneet heillä jo olemassa olevia käsityksiä ja mielikuvia tanssista ja musiikista. Kun kohdataan itselle vierasta, yksilö luo tilanteessa erilaisia johtopäätöksiä, jotka paljastavat tietoa yksilön ajattelutavoista, – tottumuksista ja uskomuksista.

Ohjaajien toiminnan lisäksi myös asukkaiden voidaan nähdä omalla toiminnallaan ja puheellaan rakentavan eroa ”meihin” ja ”muihin”. Usein tanssinohjaajia kutsuttiin lapsiksi tai tytöiksi. Ohjaajien ikää kysyttiin usein, ja monet asukkaat arvioivat heidän olevan 10–16 – vuotta vanhoja. Ero nuoriin ohjaajiin ja vanhoihin asukkaisiin tehtiin selväksi. Monesti

asukkaat kieltäytyivät tanssista, ja tokaisivat, että ”tanssit on jo tanssittu” (Kenttäpäiväkirja 29.9.2011). Tanssista kieltäydyttiin usein ikään ja kykyihin vedoten:

Ei, emmää kehtaa [tanssia], oon niin vanha jo (Asukas, kenttäpäiväkirja 23.5.2011).

Jos mä osaisin (Asukas, kenttäpäiväkirja 23.5.2011).

Kahden asukkaan välillä käyty keskustelu:

Asukas X: Mää oon jo vanha, emmää viitti tanssia enää!

Asukas Y: Kuinkas vanha sinä sitten oot?

Asukas X: Kun en muista enää!

(Asukkaat, kenttäpäiväkirja 23.5.2011)

Etenkin ensimmäisillä toimintakerroilla ohjaajia tarkkailtiin ja analysoitiin. Asukkaat kommentoivat ohjaajien ulkonäköä ja taitoja. Ohjaajat miellettiin usein lapsiksi.

No paljon, paljon kuulee sitä että ”*ootepa te hoikkia ja notkeita*”.

”*Ja nuoria!*” [naurahtaa] ja ”*Nuoruusmuistot tulee mieleen!*”

(Helena ja Elsa, 29.6.2011)

Aina mukavaa kun nuoret esiintyy. (Asukas, kenttäpäiväkirja 23.5.2011).

Lapsien [Helena ja Elsa] kanssa on hyvä tehdä. (Asukas, 23.5.2011, kenttäpäiväkirja).

Eräs asukas kieltäytyi joka viikko tuokion alussa tanssista vedoten vuosia sitten murtuneeseen lonkkaan ja käsivarteen. Loppujen lopuksi hän kuitenkin ohjaajien ja hoitajien rohkaisemana liikkui jokaisessa tuokiossa, välillä hoitajan avustaessa jopa seisaallaan. (Kenttäpäiväkirja 29.9.2011.)

Aikaisemmassa kappaleessa pohdittiin ohjaajan ja asukkaan jaettua, yhteistä tanssihetkeä. Siihen pelattuna tanssiparin ruumiillinen asetelma (istuva asukas, seisova ohjaaja tai asukasta kannatteleva ohjaaja) näyttäytyykin valta-asemien symbolina. Ohjaajan asemaan viittaa myös se, että hänellä on valta valita kenen kanssa ja kuinka kauan tanssii ennen siirty-

mistä seuraavan asukkaan luokse. Liikkumiseen apuvälineitä tarvitsevat asukkaat odottavat tanssivuoroaan ohjaajista riippuvaisina.

ristiriitanen tunne siitä että haluaisin tanssia tämän henkilön kanssa tämän kappaleen loppuun, mutta pitäis tanssittaa muitakin, niin se on aina sitte vähän semmonen.. on vähän ristitulessa siinä (Helena, 29.6.2011).

Helena mainitsee ristiriitaisen tunteen kokemisen etenkin silloin, kun ei ole riittävästi aikaa tanssia jokaisen asukkaan kanssa koko kappaleen ajan. On ohjaajan valinta, kuinka kauan hän tanssii asukkaan kanssa, ja milloin on sopiva aika vaihtaa tanssiparia.

Tanssituokioissa valta-asetat voivat näyttäytyä sekä henkisinä että fyysisinä ominaisuuksina. Koin välillä haastavaksi kohdata vaikeasti liikuntarajoitteinen tai masentunut asukas. Vaikka toimintamme tavoitteena on tuoda iloa ja vaihtelua ikäihmisten elämään, välillä tuntui eettisesti haastavalta tanssia elämänhalunsa menettäneen ihmisen kanssa. Mietin usein, millä oikeudella tanssin asukkaiden kanssa. Voinko toiminnallani tuoda iloa heidän elämäänsä, vai aiheutanko heille kenties pahaa mieltä? Usein minut valtasi ajatus siitä, että tanssituokiot tuovatkin enemmän iloa toiminnan ohjaajille kuin asukkaille: ohjaajana koin hyvän mielen tunteen silloin, kun ajattelin toiminnan tuovan piristystä vanhainkodin arkeen. Toisaalta silloin, kun oman toiminnan tuloksista ei voinut olla täysin varma, alkoi oman toiminnan eettisyys epäilyttää. (Kenttäpäiväkirja 27.9.2011.)

Vanhainkodin asukkaille tanssitoiminta oli osa arkipäivän ohjelmaa, johon kuuluvat olennaisesti esimerkiksi peseytymis- ja ulkoiluvuorot sekä viriketoiminta. Vaikka tanssitoimintaan osallistuminen oli ehdottomasti vapaaehtoista ja tuokioista sai poistua ja niihin sai osallistua kesken toiminnan, oli osalle asukkaista se osana rutiininomaista viikon ohjelmaa. Tanssia tarjottiin kaikille ja tuokioissa rohkaistiin asukkaita ottamaan rohkeasti osaa tarjoamaamme toimintaan. Rohkaiseva asenne oli yksi toiminnan periaatteista. (Kekäläinen & Tuomi: 2010.) Kuitenkin ohjaajana koin, että tanssi tuotiin tarjottimella jokaisen nenän alle ja joidenkin ihmisten mukavuusalue ylitettiin. Näissä tilanteissa toimimme asukkaan toiveiden mukaan, emmekä ottaneet kontaktia niihin, jotka niin toivoivat. Tämä ei kuitenkaan estänyt joidenkin asukkaiden paheksuntaa ohjaajia kohtaan (Kenttäpäiväkirja 27.9.2011.)

Toisen mukavuusalueen ylittäminen oli osalle rohkaiseva tilanne, ja monet asukkaista innostuivatkin tanssista muutaman viikon epäroinnin jälkeen. Osalle toisen kosketus ja tans-

siminen olivat epämiellyttävää. Tilanteissa, joissa asukas ei toivonutkaan tanssihetkeä toisen kanssa, saattoi asukas pahoittaa mielensä, kun häntä kehoitettiin ottamaan rohkeasti osaa tanssiin. Hakiessani erästä asukasta tanssimaan hän tokaisi: ”No, tulen tanssimaan, jos sinulle tulee siitä hyvä mieli.” (Kenttäpäiväkirja 27.9.2011.)

Ohjaajat kokivat vanhainkotiympäristön vieraana, haastavana ja kovana. Hoitolaitoksiin tottumaton tanssija kohtasi osastoilla yllättäviä tilanteita: sairauksia, yksinäisyyttä ja kuolemaa. Toisinaan vanhainkoti koettiin raskaaksi. Eräällä kokoontumiskerralla ihmettelimme, miksi jokaiseen aikaisempaan tuokioon aktiivisesti osallistunut asukas ei ilmestynytkään paikalle. Hoitaja kertoi hänen menehtyneen edellisenä yönä.

Se on sillein aika kova ympäristö, tai mää koen sen semmosena niinku että ei siellä hirveesti selitellä ja kaunistella asioita (Elsa, 29.6.2011).

vaikka...vastoinkäymisiä tulee, nii se se tavallaan kasvattaa, että...ei...lähe itkemään tai ei rupee poraamaan vaan vaan sitten on nii...että positiivisella asenteella vaan eteenpäin... viikottain tulee vastoinkäymisiä... semmosia, että joutuu niinku muutaman hengityksen ottamaan. (Helena, 29.6.2011.)

Toisaalta kova ympäristö, vastoinkäymiset tuokioissa ja elämää kokeneet asukkaat nähtiin myös kasvattavina ja opettavaisina tekijöinä:

ku on tämmönen vähän [naurahtaa] herkkä niin se on semmosta ihan hyvää elämäkouluu, että niitä [epämiellyttäviä kokemuksia] tulee (Elsa, 29.6.2011).

Ja sit myös kyllä niiltä välillä oppii niiltä niinkun vanhuksiltakin jotain semmosia elämän viisauksia tai välillä saattaa kuulla jotain semmosia hellyttäviä tai myös niinku semmosia opettavaisia kommentteja (Helena, 29.6.2011).

Vanhainkotiympäristössä tapasimme ihmisiä, joilla on laaja kirjo kokemuksia elämän varrelta. Ympäristönä se siis voidaankin nähdä erityisen rikkaana. Asukkaita oppii ymmärtämään ja kunnioittamaan elämän tuomien kokemusten myötä. Valta-asema voikin kääntyä pääläelleen: asukkailla voidaan nähdä olevan kokemuksen tuomaa valtaa kun taas ohjaajien valta-asema voidaan nähdä fyysisinä kykyinä. Koetuista vastoinkäymisistä ja negatiivisia kokemuksista huolimatta vanhakoti koettiin inspiroivana ympäristönä, joka tuo uusia mahdollisuuksia tanssijana toimimiseen:

Mua on sillee innostanu... se, että ensinnäki se on semmonen ympäristö...
ku menee sinne [vanhainkotiin] niin se myös avaa monia mahdollisuuksia...
laajentaa sit sitä omaa skaalaa. (Helena, 29.6.2011.)

Tanssituokioissa asukas pyrittiin kohtaamaan ainutlaatuisena henkilönä ilman toimintaamme mahdollisesti rajoittavia tekijöitä. Toimintaan saivat osallistua kaikki fyysisestä kunnosta riippumatta, vaikka sängystä käsin. Toisaalta, tanssinohjaajien oli tarkkaan tiedettävä, jos innokas asukas yrityksestään huolimatta ei esimerkiksi missään nimessä saanut nousta tanssin aikana seisomaan, nostaa käsiään korkealle tai nostaa sykettään. Tämän vuoksi ohjaajat toivoivat hoitohenkilökunnan läsnäoloa kaikissa tanssituokioissa. (Helena ja Elsa 29.6.2011, Ikonen & Kekäläinen 2011.)

Tämänlaisissa tilanteissa valta-asemien verkosto näyttäytyi vanhainkodin todellisuudessa monikerroksiselta ja sen vuoksi erittäin haastavalta. Tuntui eettisesti väärältä olla kuuntelematta asukasta, kenen kanssa parhaillaan jaamme hyvinkin henkilökohtaisen ja läheisen tanssihetken. Ketä minun tulee uskoa ja kuinka on mahdollista löytää turvallisia reittejä rohkaista liikuntarajoitteista asukasta liikkumaan rohkeammin?

Hoitajien toivottiin osallistuvan mukaan tanssitoimintaan, mutta aina tähän ei ollut työkiireiden ja tiukkojen aikataulujen vuoksi mahdollisuutta. Kuitenkin hoitajien toiminnalla oli suuri vaikutus tanssituokioihin, vaikka he eivät olisi olleet fyysisesti osallisena tanssitöinnassa. Henkilökunnan sisäinen hierarkia nähtiin yhtenä tanssitoimintaan vaikuttavana tekijänä: kun liike ja tanssi kohdattiin avoimin mielin, oli tällä usein vaikutusta sekä osaston asukkaiden että henkilökunnan asenteeseen toimintaamme kohtaan (Helena ja Elsa, 29.6.2011).

Osastojen arki koostuu monista eri sosiaalisista verkostoista ja ne voidaan hahmottaa binaarisiin suhteisiin esimerkiksi asukas/hoitaja, hoitaja/lääkäri, hoitaja/omainen, asukas/omainen, hoitaja/tanssija, asukas/tanssija. Usein yksilöltä odotetaan tietyssä paikassa ja tilanteessa tietynlaista käyttäytymistä. Kun tätä odotetun käyttäytymisen mallia rikotaan (esimerkiksi tanssimalla asukkaan kanssa ja jakamalla psyykkisesti ja fyysisesti läheinen hetki toisen ihmisen kanssa) voi se herättää monenlaisia tuntemuksia kaikissa osaston arjessa osallisena olevissa henkilöissä.

Henkilökunta vaikutti osastoilla koettuihin valta-asemiin. Ulkopuolisuuden tunne vahvistui etenkin silloin, kun toimimme osastoilla, joissa hoitajat eivät olleet tietoisia toiminnastamme:

henkilökunnan asennoituminen siihen toimintaan on myös semmonen asia mikä häiritsee sitä työskentelyä. Että jos henkilökunta on sillensä, että ei kiinnosta tai niinkun ”*Mitäs te täällä teette, ketäs te ootte?*” ja sillee et ”*Pitäiskö teitä auttaa?*” niin semmonen on sit et se häiritsee, se alottaminen on sit semmosta vähän epämiellyttävää. (Helena, 29.6.2011.)

Siitä huolimatta, että tanssitilanteet osastoilla näyttäytyivät osin negatiivisessa valossa, oli tiin toiminnasta usein myös erittäin kiitollisia ja tuokiot otettiin vastaan hyvinkin positiivisesti. Positiiviset hetket koettiin tanssihetkissä ja niiden jälkeen, usein silloin, kun hoitajat olivat huomanneet asukkaiden käytöksessä muutosta. Hoitajien kertoman mukaan tuokioita saatettiin odottaa innokkaasti ja tanssikokemuksista puhuttiin asukkaiden ja hoitajien kesken tuokioiden jo päätyttyä. (Kenttäpäiväkirja 29.9.2011.)

Ohjaajan roolissa Helena ei itse kokenut olevansa osa Koukkuniemessä vallitsevaa hierarkiaa. Hänen mielestään valta-asetat vaikuttivat hänen työhönsä, vaikka kokikin itse tarkastelevansa tätä hierarkkista asetelmaa ulkopuolisen silmin:

se hierarkkinen järjestely, vaikka siinä ei ite oo sisällä niin se silti vaikuttaa siihen, että ... jos on semmonen osasto, missä henkilökunta on...passiivisempaa niin siellä...vaikuttaa sit se mikä niinku se sisäinen asetelma sitten siellä on hoitajien keskuudessa, niin se myös sitten vähän vaikuttaa siihen meidän työhön (Helena, 29.6.2011)

Helena koki hoitohenkilökunnan väliset suhteet ja toimintamallit vaikuttavana tekijänä tanssitoiminnalle osastojen arjessa. Itse koin, että toimintamme myötä myös tanssinohjajina olemme irrottamaton osa kullakin tanssitoiminnassa mukana olevan osaston hierarkkista järjestelmää, koska vaikutimme hyvinkin konkreettisesti osastojen arkeen ja ihmisten toimintaan. Kun tanssimme asukkaiden kanssa, hoitajat näkivät asukkaat uudesta perspektiivistä: nyt he eivät olleetkaan hoitotyön kohteita, vaan tanssijoita siinä missä kuka tahansa yksilö. Samalla osaston asukkaat saattoivat näyttäytyä toisilleen erilaisesta perspektiivistä, kun he tanssivat.

Välillä tanssinohjaajien rooli tuntui olevan uhkana joillekin asukkaille tai osaston henkilökunnalle. Toimintamme oli vanhainkodin muuhun viriketoimintaan peilattuna erilaista ja ehkä epämukavaakin: tanssitoiminta ulottui monien mukavuusalueen ulkopuolelle, ja asukkaiden kohtaaminen ihmisenä (vrt. vanhainkodin asukkaana tai mahdollisesti potilaina) saattoi tuntua uudelta ja vaikealta.

4 TANSSIKOHTAAMISIA

Toiseus, tanssikohtaamisten sanallisuus ja ruumiillisuus, kulttuurisuus ja valta-asemat sekä tanssinohjaajien identiteetti kumpusivat ohjaajien ja asukkaiden tanssikohtaamisista. Tässä luvussa kootaan tutkimuksen päätelmät ja esitellään tanssin synnyttämiä kokemuksia teemoittain.

4.1 Tanssi on toisia varten – tanssi on minua varten?

Asukkaiden ja ohjaajien kohtaamisissa koettiin vahvoja tunteita tanssia kohtaan. Tilanteissa syntynyttä toiseuden tunnetta vahvistettiin puheen, toiminnan, asenteiden ja fyysisen asemoinnin myötä.

Asukkaat vahvistivat toiseutta tanssitoimintaa ja ohjaajia kohtaan omalla puheellaan ja sitä kautta kieltäytymällä tanssista vedoten taitojen puutteeseen. Vertailu näyttäytyikin merkittävänä tekijänä asukkaiden puheissa ja käyttäytymisessä tanssitoiminnan aikana. Se aiheutti asukkaiden keskuudessa epäilystä omaa ruumiillisuutta ja tanssia kohtaan. Tanssia ja toisen ihmisen läheisyyttä vastustettiin tai kierreltiin vähättelemällä omia taitoja, vetoamalla ruumiillisen kykenemättömyyteen esimerkiksi tanssia seisten (vaikka tämä ei ollutkaan edellytyksenä toimintaan osallistumiselle) tai kokemalla olevansa tanssimiseen liian vanha. Tanssia vastustava tai vierastava käyttäytyminen liittyi siis läheisesti asukkaiden kokemuksiin koskien heidän omaa ruumiillista todellisuuttaan. Kohtaamisissa tanssi kohdattiin ”toisille” kuuluvana toimintana, ja sille ei helposti annettu tilaa omassa arjessa.

Toiseuden tunteen voidaan tässä tapauksessa nähdä määrittelevän niiden asukkaiden identiteettiä, johon tanssi on vain vähän tai ei ole koskaan kuulunut, eikä osalle tulisi edelleenkään kuulumaan. Elämän aikana rakentuneet mielikuvat tanssista rakentavat edelleen tietynlaista identiteettiä asukkaille, johon he käyttäytymisellään (tanssista kieltäytymisellä) haluavat mukautua (vrt. Löytty 2005: 8-9).

Toiseutta vahvistettiin myös ohjaajien toimesta. Omat asenteet, ennakkoluulot ja – odotukset asukkaita ja toimintaa kohtaan vaikuttivat toiseuden tunteiden ilmenemiseen. Oma asenteeni asukkaita kohtaan oli varsin rajattu: olinhan itsekin muodostanut melko vahvan

kuvan vanhainkodin asukkaista minulle vieraana ryhmänä jo tutkimuksen alkuvaiheilla. Oman ennakkokäsitykseni mukaan asukkaille me tanssijat ilmenimme vieraina, toisina. Asia ei kuitenkaan ollut niin mustavalkoinen kuin millaiseksi olin sen hahmottanut. Perustin mielipiteeni omiin oletuksiini. Toiseus onkin aina subjektiivista, ja sen kokemuksiin vaikuttavat katsojan ennako-odotukset ja – asenteet (Löytty 2005: 10–11).

Ohjaajat kokivat vieroksuvaan tanssikohtaamisessa asioita, mitkä eivät vaikuttaneet liiemmästi asukkaiden tanssikokemukseen. Tästä ohjaajien esimerkkinä oli muovihansikkaiden käyttäminen tanssittaessa kontaktissa asukkaan kanssa osastoilla, joilla ilmeni sairaalabakteeria. Ohjaajat kokivat kosketuksen vieraana, mutta asukkaat eivät näyttäneet huomioivan hansikkaiden käyttöä, he eivät ainakaan kommentoineet asiaa millään tavalla.

Asukkaat ja ohjaajat siis kiinnittivät huomionsa tanssituokioissa hyvinkin erilaisiin seikkoihin: ohjaajien kokemukset eivät olleet verrattavissa asukkaiden kokemuksiin ja päinvastoin.

Koska osalla asukkaista ilmeni liikkumiseen vaikuttavia sairauksia, oli yhteisessä tanssihetkessä omat haasteensa, esimerkiksi ergonomisen ja kumpaakin osapuolta miellyttävän tanssiasennon löytämisessä. Joskus asukas saattoi osallistua tanssituokioon sängystä käsin, mikä vaikutti asukkaan ja ohjaajan väliseen fyysiseen kontaktiin samoin kuin noja-, keinu- tai pyörätuolia tuokioissa avukseen käyttävä asukas. Kun tanssitoimintaa helpottavat toimintamallit alkoivat muutaman viikon työskentelyn jälkeen hahmottua, alkoi myös fyysinen työ löytää paikkansa niin ohjaajien kuin asukkaiden kinesteettisessä kartassa: usein tutumman asukkaan kanssa oli kerta toisensa jälkeen helpompi päästä kiinni yhteiseen tanssihetkeen, koska ohjaajat muistivat, miten tiettyä asukasta on hyvä lähestyä. Asukkaan ruumiillinen todellisuus alkoi hahmottua ohjaajille.

Tanssintutkija Sondra Horton Fraleigh kuvaa tanssitilannetta intersubjektiiiviseksi kentäksi, jossa tanssi on ihmisten välistä keskustelua ja kanssakäymistä eli jaettua ilmaisua (1987: 59). Koukkuniemessä koetun tanssin voidaan nähdä liikkuvan intersubjektiiivisella kentällä, vaikka tässä tapauksessa tanssitoiminta ei keskity pääasiassa tanssin esittämiseen, vaan yhteisesti jaettuun tanssituokioon ja sosiaaliseen kanssakäymiseen ohjaajan ja asukkaan välillä.

Liikuntarajoitteiset asukkaat voivat liikettä nähdessään mahdollisesti kokea kinesteettistä empatiaa samaistumalla näköaistinsa varassa toisen tuottamaan liikkeeseen. Katsomisen

kokemuksen avulla yksilö voi kokea jotakin itselle uutta tai vierasta (vrt. Ylönen 2003: 75). Halvaantunut tai muuten liikuntakyvytön asukas voi kokea liikkeen ruumiin muistissaan ja palata takaisin liikkeen kokemukseen, aikaan, jolloin hän itse liikkui ilman apuvälinettä. Tanssituokioissa ohjaajat tarjosivat itseään apuvälineeksi tanssiin. Tanssiringissä rollaattorit ja muut apuvälineet siirrettiin aina syrjään, ja ohjaajat tarjosivat omaa ruumistaan yhteisen tanssin tueksi. Näin myös asukkailla oli mahdollisuus irtautua hetkeksi normaalista poikkeavasta liikkumisen toiminnasta päästämällä hetkeksi irti apuvälineestä, johon hänen on muuten arjen liikkumisessa tukeuduttava. Tanssitilanteissa apuväline ei näyttäytynyt enää asukkaan liikkeen määrittäjänä, vaan kokemus pyrittiin ohjaamaan asukkaan ja ohjaajan väliseksi vuorovaikutteiseksi tapahtumaksi.

Haastavista tilanteista kuoriutui uusia mahdollisuuksia. Tanssitilanteessa minulle hahmotuneiden ”rajoitteiden” (vrt. uusien mahdollisuuksien) avulla kohtasin tanssiparin ilman fyysisiä sekä ympäristön rakenteellisia ääriäviä, ei pyörätuolia käyttävää tanssijaa kohdattu liikuntarajoitteisena vanhainkodin asukkaana vaan liikettä tuottavana yksilönä, joka jaetussa tanssihetkessä näyttäytyikin tilanteessamme täydellisimpänä mahdollisena tanssiparina ja liikkujana. Tässä tilanteessa itseään kykenevänä, jaloilla tanssivana henkilönä ei ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaista nähdä ”normaalina” tai ”tavallisena” tanssijana, jota vasten pyörätuolia tai muuta apuvälinettä käyttävä asukas peilautuu ”erityisenä” tanssijana. Jos ruumiillisiin eroihin asennoidutaan ennakkokäsitysten valossa, ne rajataan jo valmiiksi tiettyyn kategoriaan. Kun asetelmaa tarkastellaan ilman jakoa kykenevään ja rajoittuneeseen tanssijaan, näyttäytyy tilanne päinvastaisena: kyse ei olekaan enää vastakkainasettelusta, vaan mahdollisuudesta kokea kaksi erilailla liikkuvaa ruumista yhteisessä ruumiillisessa keskustelussa.

Fyysinen kosketus lähensi tanssijoita. Kun tanssipartnerin historia alkoi valottua, oli usein ruumiillinen kontakti helpompi löytää ja liike virtasi vapaampana. Jännitys toimintaa kohtaan vapautui myös lihasten jännityksen hellittäessä. Liikkumisen haastetta ei ujosteltu ja luottamus toiseen oli vahvistunut. Tanssitilanne ilmiönä kinesteettisen empatian näkökulmasta näyttäytyy liikekieltä rikastuttavana kokemuksena ja luottamuksen jakamisena. Kun luottamus toiseen vahvistui, uskallus heittäytyä yhteiseen hetkeen kasvoi, ja ”manipuloivasta” ohjaajan liikkeestä alkoikin muodostua kahden ihmisen välinen jaettu liike yksipuolisesti (ohjaajalta asukkaalle) suuntautuvan ohjaavan liikkeen sijasta. Alussa ohjaajan hallitsema tapahtuma jakautui kahden ihmisen ruumiilliseen kokemusmaailmaan.

Apuvälinettä käyttävä asukas ei näyttäydykään rajallisena liikkujana, vaan yksilönä, jonka kanssa rajallisuuksista ilmenikin uusia mahdollisuuksia: ohjaajana ratkaisin luovia tehtäviä siitä, miten löydän mahdollisimman hyvän tavan tanssia asukkaan kanssa, joka käyttää apuvälinettä. Ohjaajat tarjosivat oman ruumiinsa asukkaan normaalisti käyttävän apuvälineen tilalle. Tämänkaltaisissa tanssihetkissä koettiin ulosrajattujen liikkumismahdollisuuksien uudelleenahmottamista.

Ohjaajien oli osittain haastavaa tulkita asukkaiden tuntemuksia tanssin aikana, koska kaikki asukkaat eivät pystyneet tai halunneet ilmaista tunteitaan. Asukkaan tanssikokemukseen eläytymällä oli mahdollista löytää yhteinen liikkumisen tyyli tai rytmi, tai uusi näkökulma liikkeen kohtaamiseen, mutta aina tämä ei ollut mahdollista. Vaikka ohjaajien oma ruumiintuntemus koettiin hyödylliseksi asukkaan kohtaamisessa, oli ohjaajien toisinaan vaikea samaistua moneen erilaiseen ruumiillisuuteen yhden tuokion ajan, koska asukkaiden fyysinen tila vaihteli ryhmän sisällä, ja ohjaaja kohtasi yhden tanssituokion aikana niin monta tanssipartneria.

4.2 Tanssikohtaamiset sanoina ja hetken välähdyksinä

Tanssitoiminnan aikana tuotettu puhe raotti asukkaiden ruumiillisia todellisuuksia ja niissä vallitsevia tanssitoimintaan vaikuttaneita oletuksia, mielipiteitä ja muistoja tanssia koskien. Toisaalta puheen läpi yhteisessä tanssissa koettiin fyysisiä tapahtumia esimerkiksi käden puristuksia, erilaisia kosketuksia ja halauksia, joihin ohjaajana pystyin samaistumaan, vaikka ohjaajien ja asukkaiden ruumiilliset todellisuudet poikkesivatkin toisistaan.

Liike synnytti puhetta. Puhe oli sanoja ruumiista ja ruumiillisista kokemuksista. Tanssijana oli helpompi samaistua juuri tietyn asukkaan kanssa tanssimiseen, koska puhe ruumiillisista kokemuksista muodosti lihallisia kerrostumia anonyymien asukkaan päälle.

Muistojen avulla asukkaat pystyivät käsittelemään ruumiillisia kokemuksiaan. Asukkaan sanallista kokemusiaan ohjaajilla oli mahdollisuus päästä käsiksi asukkaiden kokemaan maailmaan. Joidenkin asukkaiden kokemukset jäivät toisinaan myös sen vuoksi epäselviksi, että tanssipartnerilla ei välttämättä ollut sanallisia tai ruumiillisia valmiuksia tunteidensa ilmaisuun. Osittain tämän vuoksi tunne omasta epäonnistumisesta tanssijana jäi piilemään takaraivoon useiden tanssituokioiden jälkeen. Oma työ tuntui turhauttavalta, koska aina ei ollut mahdollista saada liikkeellistä tai sanallista vastakaikua asukkaalta.

Vaikka empaattinen asenne auttoi etenkin puhekyvyttömiä tai vähän verbaalisesti itseään ilmaisevien yksilöiden kokemusten hahmottamisessa, oli puhutulla kielellä minulle iso rooli tanssikohtaamisissa asukkaiden kanssa. Helen Thomasia mukaillen tanssitoiminta ei ollut irrallinen osa asukkaan ja tanssijan kokemismaailmaa silloin, kun tanssi tuotti sanoja. Tanssi ei leijunut tyhjiössä, vaan oli yhteydessä koettuun liikkeeseen tiettyssä tilanteessa tiettyjen tanssivien yksilöiden kesken (vrt. Thomas 2003: 174.) Osasta asukkaista muodostui kerrottujen muistojen ja tarinoiden kautta tutumpia tanssi toisensa jälkeen. Tarinoiden totuudenperäisyys jäi usein hämärän peittoon, ja se olikin jaetussa tilanteessa toissijaista. Mielenkiintoista oli sanojen, muistojen ja tarinoiden tuottamisen tarve liikkeen avulla.

Aineiston tarkastelussa kummunneet tutkimuksen teemat alkoivat rajautua yksittäisten tanssikokemusten myötä. Toisistaan hyvinkin paljon poikkeavat tanssitilanteet raottivat asukkaiden ja ohjaajien tanssin kautta ilmenneitä kokemuksia. Tanssitilanteet vanhankodin asukkaiden kanssa tuntuivat arvokkailta ”hetkessä kiinni” eläviltä tilanteilta. Pidän kokemuksia arvokkaina juuri niiden ainutlaatuisen luonteensa vuoksi.

Kokemuksissa keskeisenä näyttäytyi hetkellisyys. Tanssitilanteissa oli mahdollisuus päästä läheiseen kontaktiin asukkaan kanssa. Seuraavalla viikolla sama asukas ei välttämättä muistanut tanssineensa olenkaan. Tanssitilanteet olivatkin hetken välähdyksiä, joissa tunsin joillain tavoin ymmärtäväni tanssipartneriani ja hänen kokemuksiaan. Ymmärryksen kokemukset syntyivät yhteisenä liikkeenä, toisen tunnetilaan samaistumisena ja hetken jakamisena toisen kanssa.

Tutkimuksessani esiin tullut jaettujen tanssikokemusten hetkellisyys näyttäytyy samankaltaisena kokemuksena, jota Kirsi Heimonen kuvaa artikkelissaan (2012). Hetket ovat arvokkaita, mutta nopeasti katoavia, ja niistä on vaikea saada otetta. Koen tärkeäksi ne uniikit, usein nopeat ymmärryksen välähdykset, joita asukkaiden kanssa tanssiessa oli mahdollista kokea. Yksittäisiä hetkiä tarkasteltaessa esiin nousi myös itse asettamistani rajoitteista vapautuminen. Kun asukasta osataan kunnioittaa, hänelle annetaan vapaus joko olla kiinnostunut ja ottaa osaa toimintaan tai yhtäläillä olla kiinnostumatta ja olla ottamatta osaa. Tämä ei välttämättä tarkoita, että ohjaaja rajataan ulkopuolisena pois osaston arjesta.

4.3 Tuttu-vieras vanhainkotikulttuuri

Tutkimuksen alussa koin tarvetta tarkastella vanhainkotikulttuuria minulle vieraana kulttuurisena ilmiönä. Alasuutarin viittaus oman ja vieraan kulttuurin tutkimuksen vaarana kääntyä itsestäänselvyyksiin (1995/2001: 218) sekä Suojasen kuvaus oman kulttuurin tutkijan vaaroista sokaistua kulttuurinsa ilmiöille (1996: 19) näyttävät peilautuvan päinvastaisina ajatuksina verrattuna omiin kokemuksiini kentällä. Koukkuniemi näyttäytyi tanssikokemusten jälkeen minulle melkein pä entistä vieraampana kuin ennen: tuokioissa liikkui niin voimakas informaatiovirta, etten aina tiennyt kuinka minun tulisi kohdata haastavat tilanteet.

Vaikka tilanteet ajan kuluessa tulivat tutummiksi, saattoi tuokioissa tapahtua mitä vain. Ohjaajien toimintaa ja ulkonäköä kommentoitiin, tuokioista saatettiin lähteä kesken ilmoittamatta kenellekään tai tuokion aikana saatettiin ryhtyä lukemaan lehteä tai juttelemaan vierustoverin kanssa säästä. Joskus ohjaajilta pyydettiin ruokaa tai heitä vaadittiin avuksi vessaan. Joskus asukkaat luulivat ohjaajia hoitajikseen, joskus taas omaisikseen. Samanlaisesti ohjaajien täytyi keskittyä tanssitoiminnan ohjaamiseen ja sen sujuvuuden jatkumiseen häiriöistä huolimatta. Juuri tämä tilanteiden yllätyksellisyys piti ohjaajat varpaillaan tuokioista toiseen. Kokemuksen karttuessa yllättäviin tilanteisiin osattiin reagoida nopeammin, mutta ne vaativat jatkuvaa tarkkaavaisuutta ohjaajilta. Omaa roolia tanssijana ja ohjaajana piti muistuttaa niin asukkaille kuin itselleenkin.

En pidä omia tai asukkaiden tanssikokemuksia ollenkaan itsestään selvinä, koska tutkimuksen aikana löysin itseni niin monesta ristiriitaisesta tilanteesta: tanssitoiminnan eettisyyden problematisoinnista, oman tanssija-identiteetin ja ammatin kyseenalaistamisesta ja omasta oletuksesta, että tanssi on helposti lähestyttävä toimintamuoto. Vaikka kokemuksen myötä tullut itsevarmuus auttoi erilaisten tilanteiden kohtaamisessa, tanssikohtaukset olivat lähes aina yllättäviä luonteeltaan.

Rajaa vieraan ja oman kulttuurin välillä on häilyvä, onko sellaista tarpeen määritellä? Tanssikohtauksiin pohjaten koen vanhainkodin kulttuurisen ilmiön yhtä aikaa vieraana ja tutuna: siihen on mahdollista tutustua ja siellä on mahdollista toimia, mutta itse kulttuurina sitä on mahdoton ymmärtää ulkopuolisen silmin. Minkään ilmiön täydellinen ymmärtäminen ei liene mahdollista, mutta kokemuksieni myötä uskon, että vanhainkotia kulttuurisena ilmiönä ei ole edes tarpeen yrittää ymmärtää. Tärkeämpää on osastoilla koettujen hetken tapahtumien kokeminen ja tiedon välittyminen sekä ympärillä olevien ihmisten

kunnioitus. Yksilöillä on oikeus tuntea ja toimia, tai vaihtoehtoisesti olla tuntematta, olla toimimatta. Osastojen ulkopuolisena henkilönä minulla on oikeus rohkaista asukkaita, mutta en voi, eikä tavoitteenani ole muuttaa heitä tai heidän rutiinejaan.

Itselleni osoittautui varsin haastavaksi kulttuuri-käsitteen käyttäminen tässä tutkimuksessa. Vaikka tiedostin, että kulttuureja on mahdotonta lokeroida ”omaan” ja ”vieraaseen”, syylistyin kulttuurin jakamiseen jo tutkimuksen alkumetreillä määritellesäni kulttuurin käsitettä ja tutkimusongelmaa. Saamani palautteen jälkeen aloin ymmärtää, että ajattelutapani oli ollut hyvin paradoksaalinen, enkä itse ollut huomannut sitä. Kompastuin omiin mustavalkoisiin oletuksiini kulttuurista. Tutkimusprosessin aikana ymmärsin, että minun ei ollut enää tarpeen pohtia vanhainkotikulttuurin ymmärtämistä tai sinne tietyllä tavalla sopeutumista.

Itselle tutkijana tärkeimmät hetket näyttäytyivätkin niissä nopeasti ohimenevissä tanssitilanteissa, joissa oli mahdollisuus kokea yhteenkuuluvuutta tanssin avulla ja asukkaiden kanssa. Tutkimukselle mielekkäämmäksi näyttäytyi pienistä ja lyhyistä kohtaamisista syntyneet kokemukset ja niiden käsitteleminen sen sijaan, että vanhainkoti olisi näyttäytynyt yhtenäisenä ilmiönä, johon tutkijana ja tanssijana on mahdollisuus päästä sisälle tai ei.

4.4 Tanssija identiteettikriisissä

Aineistoa ja omia muistoja tarkastellessa usein ohjaajille heräsi toiminnan aikana kysymys tanssitoiminnan kohderyhmästä. Ohjaajat kokivat vanhainkotikulttuurin aiheuttavan ristiiriitaisia tunteita omaan ammatti-identiteettiinsä liittyen. Joissakin osastoilla koetuissa tilanteissa ohjaajat tunsivat itsensä asukkaiden viihdyttäjiksi, joiden toimintaa sai alati kommentoida. Niin positiivinen kuin negatiivinenkin palaute esitettiin suoraan tanssitilanteissa, mikä välillä yllätti ohjaajat ja sai heidät pohtimaan palautteen vastaanottamista ja sen tuomaa hämmennystä.

Kun ohjaajien toimintaa arvosteltiin osastoilla, he kyseenalaistivat oman toimintansa: miksi teemme työtämme, jos sitä ei arvosteta? Onko tanssijoiden parempi pysyä omissa tanssikentän piireissään sen sijaan, että he laajentaisivat työnkuvaansa tanssimalla vanhainkodeissa? Kenelle tätä työtä tehdään? Asukkaiden negatiivisten reaktioiden lisäksi tilanteet, joissa asukkailta ei tullut minkäänlaista reaktiota, koettiin hämmäntäviksi.

Vaikka ohjaajat kokivat negatiivisia tunteita omaa tanssijan ammattiaan pohiessaan, he kokivat, että tanssijan ammatti näyttäytyi myös ihailtavana ja mystisenä. Ohjaajilta kysyttiin usein heidän koulutus- ja työtaustasta. Tanssijan ammatista ei ollut asukkaiden keskuudessa paljoakaan tietoa.

Ristiriitaisia tunteita syntyi, kun asukkaiden ja ohjaajien tanssikäsitykset eivät kohdanneet. Tanssin merkitykset eri yksilöille lisäsivät Koukkuniemessä jaottelua ”meidän” ja ”muiden” välillä. Tanssi toimintana koettiin vieraaksi asiaksi, etenkin kun se asukkaiden tottumuksesta tuotiinkin suoraan osastoille ja heidän kotiinsa, missä aikaisemmin ei samantyylistä toimintaa ollut järjestetty. Tämän vuoksi osalla asukkaista ei ollut aikaisempiin kokemuksiin perustuvia toimintamalleja, ja osalle mahdollisesti tämä seikka tuotti vaikeuksia suhtautua toimintaamme.

Monille asukkaista tanssi määrittyi hyvinkin erilaisilla verrattuna ohjaajiin. Heille esittämämme tanssi ei näyttäytynyt tanssina ollenkaan. Tämän vuoksi osa asukkaista epäili koko tanssitoimintaa ja ohjaajien tanssitaustaa: mitä voivat olla tanssijat, jotka eivät heidän määritelmiensä mukaan tanssi tai osaa tanssia? Tämän vuoksi osa asukkaista epäili toimintaamme, mikä taas vaikutti omalta osaltani oman ammatti-identiteetin kyseenalaistamiseen. Jälleen kysyin itseltäni: miksi olen vanhainkodissa tanssimassa? Kenelle tuotan iloa? Arvostetaanko ammattiani ollenkaan?

4.5 Tanssituokiot valta-asemien määrittäjänä

Kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta käsin ruumis voidaan nähdä osana valittavia valta-asemia (Thomas 1993: 77). Vanhainkotiympäristössä tämä näyttäytyi erityisen selkeästi erilaisina rutiineina ja sääntöinä, esimerkiksi määrättyyn aikaan olevina peseytymisvuoroina tai viikoittaisena ulkoiluvuorona. Liikuntarajoitteiset asukkaat olivat enemmän tai vähemmän riippuvaisia hoitajien avustuksesta. Tanssituokioissa riippuvuus hoitajista vähenee, mutta ei katoa: vaikka toiminta onnistuu ilman hoitajan läsnäoloa, on ohjaajien oltava tietoisia kunkin asukkaan kunnosta ja erityistarpeista.

Osastojen arki koostuu monista eri sosiaalisista verkostoista, ja ne voidaan hahmottaa binäärisiin suhteisiin esimerkiksi asukas/hoitaja, hoitaja/lääkäri, hoitaja/omainen, asukas/omainen, hoitaja/tanssija, asukas/tanssija. Usein yksilöltä odotetaan tietystä paikassa ja tilanteesta tietynlaista käyttäytymistä. Kun tätä odotetun käyttäytymisen mallia rikotaan

(esimerkiksi tanssimalla asukkaan kanssa ja jakamalla läheinen hetki toisen ihmisen kanssa) voi se herättää monenlaisia tuntemuksia kaikissa osaston arjessa osallisena olevissa henkilöissä.

Ohjaajan näkökulmasta toiseuden tunne koettiin vahvana etenkin silloin, kun tanssipartneri oli liikuntarajoitteinen. Tilanteesta tuli tahtomatta myös valta-asema ”kykenevän” tanssinohjaajan ja ”kykenemättömän” tanssijan välille. Kahtiajako tapahtui itsen määrittelyssä suhteessa toiseen (vrt. Löytty 2005: 8-9).

Ruumiillinen valta-asema voidaan nähdä tanssiparin fyysisessä asetelmassa: kävelevä ohjaaja tanssii tuolissa tai pyörätuolissa istuvan asukkaan kanssa katsoen samalla häntä ylhäältä alaspäin tai ohjaaja kannattelee jaloilleen tanssimaan nousseen asukkaan painoa käsivarsillaan. Näissä tilanteissa asukkaan voidaan nähdä olevan osittain tai kokonaan riippuvainen ohjaajan toiminnasta.

Toista ihmistä lähestyttäessä voidaan ohjaaja nähdä valta-asemassa asukkaaseen. Ohjaajalla on toiminnan puolesta oikeus lähestyä asukasta ja rohkaista häntä tanssimaan. Ohjaajan voidaan nähdä hallitsevan tilannetta, jossa hän kiertää asukkaiden edessä rohkaisemassa heitä liikkumaan. Naisasukkaan kommentista (”Voin tulla tanssimaan, jos sinulle tulee hyvä mieli”) päätellen toiminta saattaa olla asukkaalle yhdentekevää: hän lähtee tanssipariksi vain miellyttääkseen innokasta tanssinohjaajaa, ja kääntää tilanteen ohjaajan näkökulmasta epämieluisaksi: koetaanko tanssitoiminta velvollisuutena tai taakkana asukkaiden näkökulmasta?

Toisaalta osastoilla koetut valta-asetat ja tanssijoiden kokemat negatiiviset tunteet saattavat vahvistua hoitajien toiminnan tuloksena. Koska toimintamme on asukkaiden lisäksi myös hoitajille arjesta poikkeavaa, on tanssitoiminnan rutinoituminen ja sen tuominen osaksi arkipäivää erittäin haastavaa. Kirsi Heimonen kuvaa tanssitoiminnan vaikutusta hoitokodin arkeen. Hänen artikkelinsa mukaan osa hoitokodin henkilökunnasta koki tanssitoiminnan luovan epäjärjestyä ja epämukavuutta vakaaseen arkeen. Koska hoitokulttuuriin kuuluu kontrolli ja hallinta, voi luovaan tanssitoimintaan osallistuminen olla henkilökunnalle haastavaa. (2012: 156.) Henkilökunnan osallistuminen voidaan kokea riskinottona, koska hoitajien oletetaan pysyvän ammatillisessa roolissaan: ”hoidon todellisuus haluaa etäisyyden ja kenties sen tarvitseekin” (2012: 170). Rutiineista poikkeava toiminta saattaa näyttäytyä epäjärjestyksenä eikä niinkään arjen rikkautena. Ohjaajien on tunnusteltava,

missä menee henkilökunnan hoitotoimien ja tanssitoiminataan osallistumisen raja. Kuinka paljon henkilökunnalta on mahdollista vaatia mukanaoloa?

Puheellaan asukkaiden voidaan nähdä luovan hierarkkisen asetelman asukkaiden ja ohjaajien välille. Jotkut asukkaista asettivat itsensä ja taitonsa alemmalle tasolle ohjaajiin verrattuna. Asukkaiden voidaan nähdä omalla puheellaan ja käyttäytymisellään luovan binaarisen ajattelun mallia. Vanhainkotiympäristössä asukkaiden puheissa ilmenneitä kaksijakoisen ajattelun malleja olivat mm. nuoret/vanhat, hoikat/lihavat, notkeat/kankeat, kauriit/rumat, terveet/sairaats, kykenevät/liikuntarajoitteiset.

Toiminnan aikana huomasin, että usein itse kategorisoin Koukkuniemen asukkaats ryhmäksi ”vanhukset” tai ”ikäihmiset”. Kuka määrittelee nämä kategoriat? Tanssiprojektin myötä itsestään selvältä kuulostava asia näyttäytyi minulle uudessa valossa: vanhainkodin asukkaats ovat ihmisten puheessa mutta myös fyysisesti tietylle alueelle rajattu ryhmä ihmisiä, joista jokainen on oma yksilönsä. Tämän vuoksi on tärkeä ymmärtää, että toiseus on aina suhteellista paikkaan ja aikaan sijoittunutta tulkintaa, joka riippuu katsojan positiosta (Löytty 2005: 10). Se, kuka luokitellaan ikäihmiseksi tai vanhukseksi riippuu siitä, kuka luokittelun tekee. Vaikka kategorisointi johtaa helposti ihmisten jaottelun stereotyyppisiin ryhmiin, voi kaksijakoista ajattelumallia käyttää hyödyksi maailman hahmottamisessa, kunhan huomioi sen kontekstisidonnaisuuden (Löytty 2005: 11). Kahtiajaon mallia tuskin on mahdollista poistaa, mutta tärkeää onkin näiden mallien käytön seurauksien ymmärtäminen. Ympäröivää maailmaa hahmotetaan omista lähtökohdistä käsin, ja usein itselle vierana näyttäytyvä asia ei merkitse toiselle lainkaan vierasta.

5 LOPUKSI

5.1 Tutkimuksen arviointia

Tanssikohtaamisissa syntyi monenlaisia ymmärryksen ja hämmennyksen hetkiä. Oman roolin sisäistäminen tutkimuksessa oli haastavaa. Tutkimuksessa tavoitteena oli saada tutkija-minän, tanssija-minän, kahden muun ohjaajan ja asukkaiden äänet kuuluviin omina yksilöinä. Kohtaamistilanteissa niin asukkaiden kuin omien ennakkoluulojeni kaikki ei aina mennyt ennako-odotusten mukaisesti, mikä auttoi minua näkemään ja kokemaan ilmiöitä uudesta perspektiivistä.

Haluan painottaa, että osastoilla koetut tapahtumat olivat vain murto-osa vanhainkodin osastojen arjesta. Kuuluviin pääsivät omien kokemuksieni lisäksi Helena ja Elsa, viisi naisasukasta sekä osastoilla suullista palautetta antaneet hoitajat. Tutkimuksen tulkinnat ovat omiin kokemuksiin ja havainnoiteihin peilautuvaa tarkastelua, joka suodattuu omien kokemuksieni lävitse. Päätelmäni eivät edusta kaikkia Koukkuniemen vanhainkodin asukkaita ja henkilökuntaa, vaan tiettyihin tuokioihin tietyinä aikana osallistuneiden henkilöiden kokemuksia, puhetta ja toimintaa.

Jälkikäteen tarkasteltuna on helpompaa nähdä, mitä olisi voinut tutkimuksen aikana tehdä toisin. Asukkaiden tutkimushaastattelut tapahtuivat nopealla aikataululla. Haastattelut eivät näyttäneet tutkimuksen kannalta kovinkaan hedelmällisinä, ja toivoin, että olisin valmistautunut niihin paremmin sen vuoksi, että kysymyksiäni ei aina ymmärretty. Mielekkäämpää tutkimuksen kannalta olisikin saattanut olla useamman haastattelun tekeminen saman asukkaan kanssa, jotta teemaan olisi päästy syventymään paremmalla ajalla. Näin myös asukkaan olisi ollut mahdollisuus ottaa aikaa kysymysten sulattelemiseen ja tanssi-toiminnan muisteluun. Myös asukkaan luottamus haastattelijaan olisi saattanut olla vahvempi.

Tutkimuskentän rajaaminen näytti haastavana tehtävänä, koska tutkimuksen aikana olen jatkanut työtä *Tanssin, piirrän, piristyn* -kokonaisuuden parissa, joskin eri osastoilla ja toimipisteissä. Huomasinkin usein kyseenalaistavani omien kokemuksieni historiallisuutta ja omaa kykyäni luottaa muistoihin, vaikka ruumiin muisti olikin yksi tutkimuksen metodologisista periaatteista. Tämän vuoksi koin alati haastavani itseni ja kyseenalaistava-

ni valitsemani metodologisen viitekehyksen: pystyinkö sittenkään kulkemaan valitsemaani reittiä? Jälkikäteen tarkasteltuna olisin rajannut tutkimusta suppeammaksi ja paneutunut tarkemmin yhteen rajattuun osa-alueeseen. Nyt tutkimuksen loppusuoralla minua kiinnostaa erityisesti tanssituokioissa esiin tulleet valta-asetat ja niiden rakentuminen. Tämä tutkimus näyttäytyykin minulle kartoituksena eri teemoista, joita vanhankotiympäristössä on mahdollista tutkia syvemmin tanssitoiminnan avulla.

Itselleni tärkeäksi toiminnaksi tutkimuksessa nousi kirjoittaminen. Kirjoittamalla kenttäpäiväkirjaa ja palamalla aikaisempiin merkintöihin aloin hahmottaa tutkimuksen teemoja ja päästä kosketuksiin kokemusten kanssa. Yllätyin, kuinka paljon liike synnytti puhetta. Asukkaan puhuivat avoimesti. Tuntui siltä, että asukkaille piti heittäytyä, olla oma itsensä, unohtaa rajoitteet. Tutkimuksen kuluessa toivoin, että olisin kirjoittanut vieläkin enemmän, sillä tekstin avulla pääsin refleктоimaan tuokioissa koettua tanssia vielä vuosia tapahtumien jälkeen. Huomaan, että en kuitenkaan pystynyt käsittelemään ruumiillistunutta kirjoittamista mielekkäällä ja toivomallani tavalla tässä tutkimuksessa. Ruumiillistuneen kirjoittamisen mahdollisuudet ovat erittäin laajat, ja tässä tutkimuksessa niitä olisi voinut hyödyntää rohkeammin ja kokeellisemminkin.

Tutkimusprosessi on ollut koukeroinen ja katkonainen. Työni tanssinohjaajana vanhainkodin asukkaiden kanssa on jatkunut, mutta tutkimusprosessi on ollut jäissä useaan otteeseen. Tämän vuoksi intensiivinen tutkimusenteko tuntuisi tässä vaiheessa olleen hedelmällisempi tapa toteuttaa tämä työ. Tutkimuksen aineisto on vuosilta 2010–2011. Aineistoon palaaminen on välillä tuntunut haastavalta. Toisaalta muistot vuosien takaa ovat kuitenkin pysyneet mukana tutkimuksen edetessä, vaikka tapahtumista on joissain tapauksissa useampi vuosi aikaa. Tutkimus on ollut itsetutkiskelun aikaa. Työn varrella olen rakentanut minäkuvaani tanssijan ja tutkijan roolien kautta.

Tanssitoiminta Koukkuniemessä jatkuu seuraavan kerran kesällä 2013. Tämän tutkimuksen jälkeen kohtaan vanhainkodin asukkaat ja myös vanhainkodin ulkopuolisen tanssijan työn varmasti tuoreesta näkökulmasta käsin. Vaikka asukkaat pysyvät minulle omassa monimutkaisuudessaan vieraina, voin tanssin avulla edelleen jatkaa kokemusten jakamista heidän kanssaan.

5.2 Yhteenveto

Vanhainkoti kulttuurisena ilmiönä ja tutkimuskenttänä näyttäytyy varsin laajana ja monikerroksisena. Osastojen arkeen kietoutuu lukuisia tietoisia ja tiedostamattomia toimintamalleja, rooleja ja valta-aseimia. Kulttuuri kuin myös sen ilmiöt voidaankin nähdä symbolina ihmisten toiminnalle ja ympäröivälle yhteiskunnalle (Ahponen 1994:97). Koukkuniemessä toteutettujen tanssituokioiden avulla pääsin osaksi vanhainkodin asukkaista muodostuvaa yhteisöä.

Koukkuniemessä koetut tanssituokiot toimivat sekä ihmisiä yhdistävänä että erottavana tekijänä. Tanssista muotoutui väline vanhainkodin toimintamallien ja valta-asemien ymmärtämiseksi. Tutkimuksen kautta ilmeni, että tanssi synnyttää vahvoja mielipiteitä, jotka ovat usein syvään juurtuneita niin asukkaiden kuin ohjaajienkin ajatuksissa: omia asenteita on haastavaa kyseenalaistaa, mikä johtaa helposti toiseuden tunteeseen. Tämä seikka yllätti itsenikin tutkijan roolissa. Toiseuden käsite ja sen pohdinta auttoi oman roolin löytämisessä kentällä ja tanssitoiminnassa asukkaita kohdatessa. Vanhainkoti kulttuurisena ilmiönä koostuukin monien tekijöiden verkostosta, ja tämän vuoksi tutkimuksen rajaaminen oli haasteellista. Jouduin usein palaamaan kysymykseen mitä olen tutkimassa ja miksi. Toiseuden sosiaaliset rajat (vrt. Löytty 2005: 8-9) alkoivat piirtyä erilaisia asukkaita kohdatessa. Toisia asukkaita tanssitoiminta rohkaisi ja innosti, toisia se taas etäännytti muista. Itsekin käyttäydyin erilailla erilaisia ihmisiä kohdatessa. Vuorovaikutussuhteet asukkaiden ja ohjaajien välillä vaikuttivat alati kentällä koettuihin tanssikohtaamisiin.

Toiminnan kuluessa en kokenut toiseutta niinkään vieraan roolista käsin, vaan kokemuksen myötä ymmärsin suhteeni asukkaisiin ja vanhainkotiympäristöön olevan samaan aikaan sekä läheinen että kaukainen. Minun on helppoa samaistua Kirsi Heimosen kokemukseen, missä hän tuntee muistisairaiden parissa olevansa ”*tuttu-vieras*” (2012: 155). Asukkaiden lähelle on usein helppo päästä ja heidän kanssaan on mahdollisuus kokea, mutta suhde pysyy kaksijakoisena, ja tanssija on ulkopuolinen osastoille mennessään Ulkopuolisuuden tunteen hyväksyminen saattaa jopa auttaa kohtaamistilanteissa. Nämä kokemukset muodostavat verkoston, jonka päälle on helpompi rakentaa uusia tanssikohtaamisia.

Etnografiselle tutkimukselle on olennaista tutkijan kiinteä suhde tutkittavaan ilmiöön, koska etnografi tulkitsee todellisuutta oman itsensä kautta (Thomas 2003: 68). Tässä tutkimuksessa pyrin saamaan myös ohjaajien Helena Kekäläisen ja Elsa Heikkilän sekä asukkaiden kokemukset mahdollisimman monipuolisesti kuuluviin. Silti tunnen tämän tutki-

muksen olevan varsin henkilökohtainen, vaikka olenkin pyrkinyt lähestymään tutkimustuloksia monesta näkökulmasta. Itselle tuntui mielekkäältä olla tutkimuksessa mukana niin osallistujan, havainnoijan kuin haastattelijankin roolissa. Tunsin sen välttämättömäksi mahdollisimman kokonaisvaltaisen kuvan saamiseksi. Tutkimus on ollut yhtäläillä itseni kuin asettamani tutkimusongelman tarkkailua, ja se on vahvasti värittänyt omien kokemuksieni kautta. Kentällä olinkin osana vallitsevia Koukkuniemen valta-asemia (vrt. Buckland 1999:7), kenttää, jossa etnografin on ratkaistava representaation haasteet ja toimittava ihmisten välisissä valtasuhteissa (vrt. 1999: 3). Toisin sanoen tämä tutkimus heijastaa omia valintoja, kokemuksia ja arvojani: tapaani tehdä tutkimusta.

Asenteet näyttäytyivät vahvoina vaikuttajina tanssikohtaamisissa. Keskeiseksi teemaksi nousivat osastoilla vallitsevat valta-asemat, jotka ilmenevät tanssitoiminnassa tanssijoiden ja asukkaiden kohtaamisissa sekä tanssitilanteiden fyysisissä asemoineissa ja järjestelyissä. Vaikka olin kiinnostunut asukkaiden ja ohjaajien kokemuksista, tutkimuksen myötä esiin nousivat asukkaiden ja tanssiohjaajien lisäksi myös vanhainkodin hoitohenkilökunnan asenteet toimintaamme ja yleisesti tanssia kohtaan. Tutkimuksesta kumpusi myös ohjaajien oman tanssijan ammatti-identiteetin ja tanssitoiminnan kyseenalaistaminen, etenkin tilanteissa, missä toimintaan suhtauduttiin varauksella.

Kinesteettinen empatia toimi tässä tutkimuksessa tapana asennoitua asukkaiden kohtaamistilanteissa ja eräänlaisena ruumiillisena työkaluna, jota käytin hyväkseni palatessani kirjalliseen aineistoon ja tanssimuistoihin. Empatian kokemukset ilmenivät myös oman identiteettini hahmottamisessa: kun löysin uutta tanssissa asukkaan kanssa, löysin uutta itsestäni. Yhdyn Jaana Parviaisen kuvaukseen empatian kokemuksesta: olemme kasvokkain omien ennakkoluulojemme ja -käsityksiemme kanssa tilanteessa, jossa tunnistamme empatian kokemuksen toista kohtaan (Parviainen 2002: 335–336.) Suhtautuminen omaan itseeni vieraana asukkaille saattoi yhtäläillä vaikuttaa asukkaiden vierauden kokemukseen minua itseäni ja tanssia kohtaan.

Kulttuurin käsitteen problemaattisuus varjosti minua koko tutkimuksen ajan, en tuntunut saavan siitä otetta. Tälle tutkimukselle alussa asettamani oman ja vieraan kulttuurin vastakkainasettelu ei loppujen lopuksi ollut mielestäni keskeistä. Yksilöllisten kohtaamisten tutkiminen näyttäytyikin tässä tilanteessa kiinnostavammalta kuin laajan ja monisyisen kulttuurisen ilmiön ”ymmärtäminen”, vaikka ymmärrän yksittäiset osastoilla koetut tanssitilanteet osaksi laajempaa vanhainkodin kulttuurista verkostoa. En voi väittää, ettenkö olisi

oppinut vanhainkodin ilmiöstä ja sen ihmisistä tutkimuksen myötä. Asukkaiden kohtaaminen tuntui helpommalta kerta kerran jälkeen: uusia ja yllättäviä tilanteita oli helpompi kohdata, vaikka hämmennyksen ja vierauden tunteesta ei päässytäkään irti. Tai siitä oli vaikea päästää irti. Tilanteisiin asennoituminen vaikutti tuntuvasti kentällä koettuihin tilanteisiin.

Asukkaat hahmottivat ja rakensivat tanssikohtaamisia puheellaan ja ruumiillisuudellaan. Liike tuotti usein puhetta ja tarinoita, jotka avasivat asukkaan kokemismaailmaa tanssiparille. Yhteisen tanssin aikana ohjaajien oli helppo samaistua asukkaaseen jaetun liikkeen, tunnetilan tai tarinan avulla. Toisaalta tanssia paettiin omaan ruumiillisuuteen ja oletukseen olemattomasta tanssitaidosta vedoten. Koetuissa tilanteissa asukkaiden tanssikäsitykset erosivat merkittävästi ohjaajien tanssikäsityksistä, ja tämän vuoksi aina asukkaat eivät hahmottaneet osastoilla toteutettua toimintaa tanssiksi. Tämä lisäsi osaksi hämmennystä asukkaiden keskuudessa toimintaamme kohtaan. Tanssi tuntui oudolta ja mystiseltä. Ohjaajan näkökulmasta tanssihetket olivat välähdyksenomaisia tilanteita, joissa ruumiillinen ymmärrys asukkaan ja tanssijan välillä syntyi ja katosi nopeasti. Näiden kokemusten kuvaaminen, käsitteellistäminen ja ymmärtäminen oli haasteellinen tehtävä. Kenttäpäiväkirjaan reflektoidut kokemukset auttoivat hahmottamaan kentällä koettuja tilanteita. Vaikuttaa siltä, että tutkimukseni olisi pitänyt olla rajatumpi, jotta olisin voinut keskittyä kirjoittamisen prosessiin toivomallani intensiteetillä. Toisaalta näen jatkotutkimuksen mahdollisuuden liikkeen ja puhutun kielen välisessä suhteessa. Useassa otteessa tanssi tuotti sanoja ja tarinoita. Tämä liikkeen, äänen ja kielen suhde kaikessa monimuotoisuudessaan ja monimutkaisuudessaan vaikuttaa kiehtovalta.

Hoitohenkilökunnan rooli tanssitoiminnassa nousi esiin monessa yhteydessä, vaikka henkilökuntaa ei erikseen rajattu tutkimuksen kehyksiin. Koska heidän vaikutuksensa tanssituokioihin oli niin merkittävä, olisi tulevaisuudessa mielenkiintoista saada henkilökunnan ääni kuuluviin ja tarkastella, miten he kokevat tanssitoiminnan työssään. Itselleni kysymys omasta tanssijan identiteetistä nousi keskeiseksi kysymykseksi, jota olen pohtinut myös tutkimuksen jälkeisissä projekteissa. Jatkotutkimukselle mielenkiintoinen aihe olisi, millä tavoin tanssijan ammatti-identiteetti rakentuu erilaisten tanssia sisältävien projektien vaikutuksesta.

Tutkimus kokonaisuudessaan vaikuttaa mielestäni laajalta niin teoreettisen ja metodologisen viitekehyksen kuin tutkimusongelman asettelun kannalta. Jälkikäteen katsottuna on

helpompi huomata, että viitekehystä ja tutkimusongelmaa olisi voinut rajata rohkeammin. Vaikuttaa siltä, että en tutkimuksen alussa hahmottanut kentän laajuutta. Nyt esiin nousi monia teemoja, jotka olisivat kaivanneet syvempää paneutumista tuottaakseen konkreettisia tutkimustuloksia. Itselleni tämä tutkimus näyttäytyikin kartoituksena useille mahdollisille tutkimusongelmille.

Tanssin avulla olen päässyt kosketuksiin satojen ihmisten kanssa. Toisten ihmisten kohtaaminen tuottaa aina uusia kokemuksia ja uutta tietoa. Kunnioituksella ja asenteilla on vanhainkodin asukkaiden kohtaamisen hetkessä varsin merkittävä tehtävä. Kun asenteet kohtaavat, kohtaavat myös ihmiset. Pidän tärkeänä sitä yhteistä tanssitilannetta, joka syntyy hetkessä ja samalla katoaa jäljettömiin. Hetkiin kietoutuu valtava määrä tiedostettuja ja tiedostamattomia asenteita, valta-asemia, tunteita ja toimintamalleja. Juuri sen vuoksi näitä katoavia hetkiä onkin vaikea sanallistaa. Tapahtumat jäävät kuitenkin ruumiin muistiin, niihin lihallisiin kerrostumiin, jotka säilyvät kokemusten verkostossa.

LÄHTEET

Ahponen, P. (1994) Kulttuuripoliittika instituutiona, markkinoilla ja utopioissa. Teoksessa Kupiainen, J. & Sevänen, E. (toim.) Kulttuurintutkimus: johdanto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Alasuutari, P. (1995/2001) Laadullinen tutkimus. Vastapaino: Tampere.

Appadurai, A. (1998) Modernity at large: Cultural Dimensions of Globalization. University of Minnesota Press: Minneapolis.

Buckland, T.J. (1999a) All Dances Are Ethnic, but Some Are More Ethnic Than Others: Some Observations on Dance Studies and Anthropology. Julkaisussa Dance Research: The Journal of the Society for Dance Research, Vol. 17, No. 1 (Summer, 1999), 3-21.

Buckland, T.J. (1999b) (toim.) Dance in the Field: Theory, Methods and Issues in Dance Ethnography. PalgraveMacMillan: Hampshire & New York.

Clifford, J. & Marcus, G.E. (1986) (toim.) Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography. University of California Press: Berkeley.

Foster, S. (2011) Choreographing Empathy: Kinesthesia in performance. Routledge: London & New York.

Foster, S. (1995) (toim.) Choreographing History. Indiana University Press: Indiana & Bloomington.

Gore, G. (1999) Textual Fields: Representation in Dance Ethnography. Teoksessa Buckland, T.J. (toim.) Dance in the Field: Theory, Methods and Issues in Dance Ethnography. Palgrave MacMillan: Hampshire & New York.

Hall, S. (1999) Identiteetti. Vastapaino: Tampere.

Hammersley, M & Atkinson, P. (1995) Ethnography: Principles in Practice. Routledge: London & New York.

Heimonen, K. (2012) Taiteen tekeminen alttiutena toiselle – sanojen suo ja lihan tieto muistisairaitten parissa. Teoksessa Ikonen, L., Järvinen, H. & Loukola, M. (toim.) Näyttä-

möltä tutkimukseksi. Esittävien taiteiden metodologiset haasteet. Helsinki: Teatterintutkimuksen seura.

Horton Fraleigh, S. (1987) *Dance and the Lived Body: A Descriptive Aesthetics*. University of Pittsburgh Press: Pittsburgh Pennsylvania.

Ilmonen, A. (2002) *Esipuhe*. Teoksessa Helin, P., Pennanen, T. & Sinisalo, H. (toim.) *Viearaan katse*. Tampereen taidemuseo: Tampere.

Jaakkola, J., Kaarninen, M. & Markkola, P. (1986) *Koukkuniemi 1886–1896. Sata vuotta laitoshuoltoa Tampereella*. Tampereen keskuspaino: Tampere.

Koutsouba, M (1999) 'Outsider' in an 'Inside' World, or Dance Ethnography at Home. Teoksessa Buckland, T.J. (toim.) *Dance in the Field: Theory, Methods and Issues in Dance Ethnography*. Palgrave MacMillan: Hampshire & New York.

Kupiaianen, J. & Sevänen, E. (1994) (toim.) *Kulttuurintutkimus: johdanto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Lepecki, A. (2004) *Inscribing Dance*. Teoksessa Lepecki, A. (toim.) *Of the Presence of the Body: Essays on Dance and Performance Theory*. Wesleyan University Press: Middletown, Connecticut.

Löytty, O. (2005) (toim.) *Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Gaudeamus: Helsinki.

MacKendrick, K. (2004) *Embodying Transgression*. Teoksessa Lepecki, A. (toim.) *Of the Presence of the Body: Essays on Dance and Performance Theory*. Wesleyan University Press: Middletown, Connecticut.

Numminen, A. & Sainio, S. (2011) *Liike ja kosketus hoitotyön arjessa – Tanssin portaat*. Uudenmaan Taidetoimikunta & ZODIAK Uuden tanssin keskus.

Parviainen, J. (2006) *Meduusan liike: Mobiiliajan tiedonmuutoksen filosofiaa*. Gaudeamus: Helsinki.

Parviainen, J. (2002) *Kinesteettinen empatia*. Teoksessa Haaparanta, L. & Oesch, E. (toim.) *Kokemus*. Tampere University Press: Tampere.

Parviainen, J. (1999) Fenomenologinen tanssianalyysi. Teoksessa Pakkanen, Parviainen, Rouhiainen & Tudeer (toim.) Askelmerkkejä tanssin historiasta, ruumiista ja sukupuolesta. Tanssintutkimuksen vuosikirja. Taiteen keskustoimikunta.

Sklar, D. (2000) Reprise: On dance ethnography. *Dance Research Journal*, Vol 32, No 1. 70-77.

Suojanen, P. (1996) Kulttuurien tutkijan arki. Kokemuksia omasta ja vieraasta. Antro kirjat: Jyväskylä.

Thomas, H. (2003) *The Body, Dance and Cultural Theory*. Palgrave Macmillan: London & NY.

Thomas, H. (1993) *An-Other Voice: Young Women Dancing and Talking*. Teoksessa Thomas, H. (ed.) *Dance, Gender and Culture*. Palgrave MacMillan: Hampshire & London.

Välipakka, I. (2003) *Tanssien sanat. Representoiva koreografia, eletty keho ja naistanssi*. Joensuun yliopistopaino: Joensuu.

Ylönen, M. (2003) *Reflektiivinen ruumis, tanssin rajapintoja*. Teoksessa Saarikoski, H. (toim.) *Tanssi tanssi. Kulttuureja, tulkintoja*. SKS: Helsinki.

Väättäinen, H. (2003) *Rumbasta rampaan. Vammaisen naistanssijan ruumiillisuus pyörätuolikipatanssissa*. Åbo akademis förlag: Turku.

Haastattelut

Tanssinohjaajien Elsa Heikkilän ja Helena Kekäläisen haastattelu, 29.6.2011, Tampere.

Koukkuniemen asukkaiden haastattelut:

Asukas 1, 26.9.2011 Koukkuniemi, Tampere.

Asukas 2 26.9.2011 Koukkuniemi, Tampere.

Asukas 3 29.9.2011 Koukkuniemi, Tampere.

Asukas 4 29.9.2011 Koukkuniemi, Tampere.

Asukas 5 29.9.2011 Koukkuniemi, Tampere.

Muu kirjallinen aineisto

Kekäläinen, H. & Tuomi, M. (2010) *Tanssin, piirrän, piristyn* – toimintaraportti.

Ikonen, M. & Kekäläinen, H. (2011) *Tanssin, piirrän, piristyn* – toimintaraportti.

Ikonen, M. (2011) *Kenttäpäiväkirja*.

Sähköiset lähteet

<http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/ikaihmiset/sairaalatjalaitoshoito/koukkuniemi.html>. Viitattu 15.4.2012. Tampereen kaupunki, Koukkuniemen vanhainkoti.

<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=1112>. Viitattu 10.5.2012. Taru Kolehmainen. Julkaistu Helsingin sanomissa 3.7.2001.

<http://jultika.oulu.fi/Record/isbn978-951-42-8891-3/>. Viitattu 12.5.2012. Teija Ravelin – väitöskirja.

<http://www.yhteisotanssi.fi/kirsi-heimonen/>. Viitattu 12.5.2012. Kirsi Heimonen.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html. Viitattu 26.2.2013. Tampereen yliopisto.